GÖTEBORGS UNIVERSITET
Etnologiska institutionen
GÖTEBORG UNIVERSITY *Department of Ethnology*

Kulturbegrepp och inflytande

En etnologisk studie av maktdimensioner i kommunalt kulturarbete i Trollhättan

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Etnologiska Institutionen
D-uppsats VT-2006
Författare: Elva Andreasson
Handledare: Barbro Johansson

Etnologiska Institutionen
Box 200
405 30 Göteborg

Denna uppsats är allmän och offentlig handling. Författaren har upphovsrätten och uppsatsen får inte begagnas, annat än för enskilt bruk, utan författarens tillstånd.

Författaren tillåter att Etnologiska Institutionen vid Göteborgs Universitet, duplicerar och använder uppsatsen i undervisningen.

Göteborg den 29 maj 2006

FÖRORD

”Det ligger en kraft i att visa att kategorier vi tar för givna, idéer om hur tillvaron idealt sett skall gestalta sig, föreställningar om gränser mellan olika sociala grupper, detta är konstruktioner och inte alls av naturen givna. En särskild sprängkraft ligger det i att visa att detta också gäller för maktens diskurser. Det är att kasta grus i maskineriet. Och det gör etnologer ständigt. Goda etnologiska texter har till effekt att människor börjar fundera. Ingenting tycks längre självklart. Det skulle kunna vara annorlunda. Och denna insikt kan födas utan att själva texten laddas med kritiska kommentarer och pekpinnar och utan att forskaren ser sig som explicit representant för den studerade gruppen eller gör sig till dennas språkrör. Genom påpekandet om tankemönsters kulturbundenhet skapas möjligheten att tänka sig tillvaron annorlunda. Därigenom är etnologin möjligheternas vetenskap.”[1]

[1] Lena Gerholm. I Gerholm 1993:20f.

INNEHÅLL

FÖRORD 3

INLEDNING 5

Motiv och utgångspunkter 5

Syfte 6

Etnologiska kulturbegrepp 6

Tidigare forskning 9

Teoretiska utgångspunkter 12

Avgränsningar, metod och material 15

Disposition 18

KULTURARBETE 19

Kulturbegrepp och diskursteorier 19

En kulturpolitisk jämförelse 21

Visioner med kommunalt kulturarbete 24

Vad utmärker en bra kulturarbetare? 26

MAKT OCH NORMALISERING 28

Svårigheter med kvalitetsbedömning 28

Professionella och amatörer 31

Diskursiva kontrollinstrument 35

Kulturnämnden – folkets förlängda arm 38

Kulturdemokrati eller kulturekonomi? 40

AVSLUTNING 44

Källförteckning 47

Bilagor 50

INLEDNING

Motiv och utgångspunkter

Ibland har jag undrat om man inte kan likna kulturen, framför allt konsten vid berättelsen om *Kejsarens nya kläder*. Något är helt plötsligt inne och beundras av de blinda skarorna. Bara för att någon har ett namn, är konstnären oantastlig och höjs till skyarna. Det som anses vara ”rätt” tycks sväljas av betraktarna med hull och hår, medan de nästan omärkligt sneglar åt sidan för att försäkra sig om att andra visar samma uppskattning. Många gånger har jag undrat över vad det är som gör att vissa konstnärliga verk blir så högt skattade och andra bara är hopplöst ute. Själv har jag känt mig lite som en som står bredvid och som faktiskt ser att kejsaren är naken. Jag har liksom aldrig känt att jag har passat in i den diskurs som konstvärlden utgör. Till stor del beror det nog på att jag aldrig riktigt kunnat acceptera normsystemet för hur denna kultur styrs, utan ständigt har ifrågasatt det. I grunden handlar det väl ändå bara om personlig smak? Är det inte så enkelt att det som en person tycker om eller känner sig berörd av *är* bra konst för honom eller henne? Tyvärr var konstskolan ett otacksamt ställe att ifrågasätta de interna normerna på.

Troligen var det en känsla av att inte riktigt höra hemma i konstvärlden i kombination med en ovana att ständigt ifrågasätta som ledde mig in på det etnologiska området. Sedan vi på grundkursen läst Nils Arvid Bringéus *Människan som kulturvarelse* har hans uppdelning av två kulturbegrepp fastnat i minnet. Det ena, som betecknas som smalare innefattar sånt som är avgränsat, estetiskt värderande (fint, fult), politiskt, idealistiskt och populärt. Detta var i min mening nästan jämförbart med vad jag tyckte mig se inom den snäva konstvärlden. Vad som var ännu intressantare, var det bredare kulturbegrepp som han presenterade. Detta är öppet, icke estetiskt, icke värderande, opolitiskt, relativistiskt och vetenskapligt. Förutom att man kan ifrågasätta om någonting kan vara opolitiskt, var läsningen av det sistnämnda som att kasta bränsle på en glöd. Jag började ifrågasätta vad kultur egentligen är och vad den skulle kunna vara, men visste inte riktigt vad jag skulle göra med det hela.

I olika sammanhang har jag hört talas om kulturprojekt som tycks ha en annan inriktning än de klassiska som rör sig inom ramarna för konst, musik, teater eller litteratur. Dessa handlar inte om att en person ska bli känd. De handlar inte i första hand om att de ska inbringa ekonomisk vinst. De handlar om något annat. I höstas, vid materialinsamlingen inför C-uppsatsen i etnologi[2], intervjuade jag Trollhättans Stads kulturchef. Han nämnde i förbifarten hur svårt det kan vara för kulturarbetare att hela tiden förhålla sig till två olika definitioner av kultur. Det finns ett smalare och mer finkulturellt begrepp som innefattar t ex konst, musik och teater. Denna genre är ofta trendkänslig och bygger på ett antaget nöjesbehov hos kulturkonsumenterna som skall tillfredställas genom olika typer av arrangemang. Men han betonade även vikten av ett bredare begrepp som handlar om att man ser kulturen som ett samhällsbyggande kitt mellan människor. Detta handlar mer om att se kultur i en vidare mening, kultur som innefattar alla sociala relationer

[2] Andreasson, Elva (2005): Kanaltorget. En etnologisk studie av inflytande i den estetiska utformningen av en stadsmiljö i Trollhättan. C-uppsats. Etnologiska Institutionen. Göteborgs Universitet.

och kulturella yttringar som på olika sätt fördjupar relationer mellan människor. Han berättade att det sistnämnda begreppet ofta betraktas som lite ”luddigare” och att det lätt kan hamna i skymundan. Den pyrande glöden som jag nämnde tidigare har så tagit sig på nytt. Enligt Orvar Löfgrens tolkning borde etnologers strävan vara ”att klargöra *vad kulturen säger om samhället* och *vad kulturen gör i samhället.”*[3] Etnologin är ett kulturvetenskapligt ämne och kulturen delas av alla. Men är kulturen demokratisk?

Kan det bredare och det smalare kulturbegreppet som kulturchefen talade om kombineras i kommunalt kulturarbete eller utgör de ett hot mot varandra då de strävar mot olika mål? Enligt diskursteoretiker Iver B Neumann utgörs diskurser bland annat av institutioner. Symbolbaserade regler bestämmer den sociala interaktionen och har därmed också en materiell aspekt. ”Den materiella världen gör motstånd när man försöker förändra den. Människan skapar sin egen historia, men inte under betingelser som hon själv har valt.”[4] Kan man se de två begrepp som kulturchefen talar om som två olika diskurser som parallellt styr kulturförvaltarnas arbete? Då kommer man in på nästa fråga: ”På vilket sätt genomsyras diskursen av makt och hur gör makten för att upprätthålla den? Hur mobiliseras den sociala energi som krävs för att bära upp den dominerande representationen?”[5] Integreras de olika begreppen på ett närmast självklart sätt som en normaliserad dold kunskap bland kulturarbetare, eller diskuteras och problematiseras de öppet i det vardagliga arbetet?

Syfte

Syftet är att genom diskursanalys undersöka kulturbegreppet och dess maktdimensioner ur olika aktörers perspektiv. För att studera detta intervjuas kulturarbetare, kulturchef och representanter för kulturnämnden i Trollhättan. Vilka bakomliggande tankar om kultur styr informanternas arbete och vad hoppas de kunna uppnå med det kommunala kulturarbetet i Trollhättan? Vilka svårigheter kan det vara förenat med att ta på sig att bestämma åt andra vad som är bra och dålig kultur? Vilka faktorer är det som bestämmer riktning på det kommunala kulturlivet och har alla möjlighet att påverka kulturutbudet eller är det några få förunnat?

Etnologiska kulturbegrepp

Etnologin består av flera olika teoribildningar och forskningsinriktningar. Från att från början ha varit ett ämne med stark fokusering på det materiella, har det utvecklats till att bli mer flexibelt och rörligt. I huvudsak talas det nu om tre olika kulturbegrepp. Det första, som kanske är den vanligaste definitionstypen, är den som innefattar konstarterna. Forskning kring dessa brukar förpassas till de konstvetenskapliga inriktningarna. I etnologiska sammanhang förekommer definitionen enligt Sven B Ek ”knappast mer än oreflekterat, eftersom den anses sakna

[3] Bringéus om Löfgren. Ur Bringéus 1990:12.
[4] Neumann 2003:75.
[5] Neumann 2003:63.

vetenskaplig relevans. I den begränsning denna definitionstyp drar upp ligger mer eller mindre öppet en moralisk värdering. Det är ur individuell och samhällelig aspekt utvecklande att 'utöva' och bruka denna form av kultur. Därigenom har också brukarna ett högre värde än ickebrukarna. Detta är den av samhället, bland annat genom dess egna insatser, sanktionerade synen."[6] Alf Arvidsson, som även han är välkänd i etnologiska sammanhang, är i en artikel kritisk till etnologers förhållande till kultur. Han menar att man borde sluta separera den "kultur" som etnologer gärna talar om, från ordet "kulturliv" som det används i samhället. Dessa kategoriseringar exkluderar i praktiken de kulturella yttringar som kulturlivet utgör från att ingå i det etnologiska arbetsfältet. Han visar på flera historiska orsaker till att situationen ser ut som den gör. Dels handlar det om en ämnestradition att inom etnologin sätta studiet av arbetsliv och social organisation i ämnets centrum. Dels är de politiska och estetiskt normativa implikationer som legat i den offentliga kulturdebatten, där studiet av "kultur" (konst, litteratur, musik osv.) förväntas resultera i en kvalitetsrankning av god och dålig kultur. Arvidsson menar att det saknas etnologisk teoretisering kring dessa områden. Om vi skulle sluta trippa runt dem som katten kring het gröt, skulle vi ha mycket att vinna. Om "etnologer söker efter bärande idéer, normer och värderingar inom en kultur, så är konst något som avspeglar och kommunicerar dessa idéer, normer och värderingar." Slutligen säger han att studier av konstskapandets vardag mycket väl kan vara av värde i ett större sammanhang. "Genom konsten kanaliseras, konstrueras och mytologiseras samhälleliga uppfattningar om *kreativitet*."[7] Arvidsson menar att här öppnas för en ny typ av etnologiska arbetslivsstudier.

Det andra kulturbegreppet, som är det vanligast förekommande inom etnologin när det talas om kultur, innefattar alltså inte främst konstarter som musik, teater dans osv. Dessa brukar i etnologiska kultursammanhang istället räknas till en *underkategori* som kallas kulturella uttryck eller kulturella yttringar. Det kulturbegrepp som exempelvis Sven B Ek och Birgitta Skarin Frykman använder innefattar den totala livssituation människan befinner sig i. Denna definition "sammanfaller i mycket både med de ursprungliga antropologiska definitionerna under 1800-talet och med marxistisk samhällsanalys. Med den definitionstypen blir ingenting mer kultur än något annat, vare sig med moraliska eller vetenskapliga motiveringar. Definitionen kommer naturligtvis också nära den romerska: kulturen är resultatet av människans odling på alla områden." [8], enligt Sven B Ek. Enligt denna definition är människan en hel och odelbar varelse. Detta kulturbegrepp är inte bara beskrivande utan även analytiskt. Hänsyn tas till såväl individens ekonomiska som sociala sammanhang och kan beskrivas i formeln; "Kultur = ekonomiska och sociala förutsättningar – materiella och immateriella produkter (t ex bostad resp tankemönster) – individer."[9]

Birgitta Skarin Frykman menar att kulturbegreppet är mångtydigt och beroende av att placeras in i ett sammanhang. "Definitionen av kultur är en strid om ord – men inte i det uttryckets vanliga betydelse av meningslös träta", skriver hon utan istället handlar det om en kamp på fullaste allvar

[6] Ek (1989:56)
[7] Alf Arvidsson. I Kulturella Perspektiv 2000:2, sid 10-12.
[8] Ek (1989:56)
[9] Ek (1989:6)

om makten över tolkningsföreträdet. Skarin Frykman skriver om hur Allan Janik beskriver kultur som ett kampbegrepp. ”Han hävdar, att kultur är ett perfekt exempel på vad W. B. Gallie kallat ’ett i grunden omstritt begrepp’. Dit hör också exempelvis demokrati och konst. Att något är-i-grunden-omstritt är kännetecknet på att det hör till den politiska sfären. Det medför, säger Janik, dels att vi i vissa konflikter inte kan komma längre än att enas om att vara oense, dels att insikten om att något är-i-grunden-omstritt kan hjälpa oss att fortsätta samtala, just därför att vi förstår att vi är oeniga.”[10] Skarin Frykman resonerar vidare kring olika definitioner av kultur och slår fast att det är mycket viktigt att utveckla en öppen dialog som behandlar kulturfrågor, just för att fördjupa vår kunskap om oss själva och andra.

Från omkring 1980 och framåt kan man följa hur ett tredje kulturbegrepp växer sig allt starkare, genom forskare som Jonas Frykman, Orvar Löfgren och Billy Ehn; kulturanalysen. Denna vänder sig mot den tidigare forskartraditionens positivistiska och materialistiska forskningsideal och fokuserar istället på att läsa ut huvuddrag och studera hur föreställningsvärldar är uppbyggda. ”I äldre historiematerialistisk teoribildning fanns ett ekonomiskt tänkande, där kulturen närmast framträdde som en överbyggnad på den materiella basen. Under senare tid har denna odialektiska analys kritiserats – inte minst inom marxismen – och en ny typ av kulturteori har börjat ta form.”[11] Kulturanalysen studerar hur traditioner, erfarenheter och kunskaper länkas samman med värderingar till fungerande och meningsbärande kulturella system. ”Uppmärksamheten har alltmer riktats mot den komplicerade växelverkan mellan objektiva krafter i historien och människors subjektiva uppfattning av klassförhållanden och vardagsliv.”[12] Åren omkring 1980 var en omvälvande tid inom etnologin. Frykman och Löfgrens bok *Människan som kulturvarelse* var minst sagt banbrytande då den pendlar mellan bondekultur och borgerlig kultur och låter dem tydliggöra varandra genom kontrastering. Utgivningen innebar bland annat utdragna debatter mellan författarna och etnologiprofessor Sven B Ek, och detta resulterade i att kulturbegreppet mer eller mindre klövs på mitten. Etnologen Mats Lindqvist ger en kärnfull beskrivning till varför denna bok har fått en sådan genomslagskraft:

> Bortsett olusten att bli instoppad i ett fack, har jag svårt att förstå att studier av borgerlig kultur inte skulle kunna ligga i den underordnade klassens intressen. Det kan knappast vara oviktigt att kategorier som är vana vid att uppfatta sina egna ord som objektiva sanningar och rättesnören får veta att de i likhet med andra blott är kulturvarelser. Däri ligger sprängkraften i Frykman & Löfgrens numera klassiska studie Människan som kulturvarelse.[13]

Kulturanalysen influeras kraftigt av brittiska cultural studies, och den enskilde teoretiker som troligen har haft störst inflytande här är Raymond Williams. Han menar att ordet kultur i sin moderna betydelse innefattar ”(a) ”generella mentala tillstånd och vanor”, (b) ”ett allmänt tillstånd av intellektuell utveckling i samhället i stort (c) ”en allmän beteckning för det som utgör

[10] Skarin Frykman 1999:131.
[11] Frykman &Löfgren 1981.
[12] Frykman &Löfgren 1981.
[13] Mats Lindqvist. I Gerholm 1993:100.

konst" och (d) "ett helt sätt att leva, materiellt, intellektuellt och andligt."[14] Williams ger kulturbegreppet en central position i sina analyser eftersom han menar att det avspeglar vad som händer i fråga om klass, industri, demokrati och konst. Han menar att de frågor som numera är koncentrerade till betydelserna av ordet kultur, också är frågor som har rests i direkt anslutning till de historiska förändringar som representeras av förändringar inom *industri, demokrati* och *klass.* Till dessa är förändringar inom *konsten* en nära förknippad respons. Utvecklingen av ordet kultur kan alltså ses som ett register över ett antal viktiga och pågående reaktioner på förändringar i vårt sociala, ekonomiska och politiska liv. Konsten kan i sig själv ses som en sorts karta med vars hjälp dessa förändringars natur kan utforskas.[15] Kulturanalysen har öppnat nya vägar och går hand i hand med den framväxande diskursteoretiska forskning som ligger till teoretisk grund för denna uppsats. Eftersom det har varit ganska tysta diskussioner kring kulturbegreppet de senaste åren, vill jag gärna bidra till att återaktualisera ämnet genom denna uppsats. Meningen är inte att denna uppsats ska framstå som ett etnologiskt teoretiskt ordvrängeri. Kultur är ett ord som ger utrymme för många tolkningar, och tanken är att informanternas röster skall komma fram i texten och att jag ska försöka fylla i begreppet med deras innehåll.

Tidigare forskning

I boken *Med rörligt sökarljus. Den nya etnologins framväxt under 1960- och 1970-talen*[16] skriver etnologen Åke Daun bland annat om hur det etnologiska kulturbegreppet utvecklades under dessa år. Från att initialt mest ha handlat om den så kallade finkulturen och dess uttryck var han en av dem som vände sig emot denna snäva uppfattning och förespråkade bruket av ett bredare kulturbegrepp. Dauns resonemang väckte på denna tid stark genklang i vänsterpolitiska kretsar. I ett anförande på Moderna museet år 1968 sade han att "kultur är inlärda sätt att tillfredställa allmänmänskliga behov"[17]. Han undrade vad som skulle hända om Kulturrådet skulle ta på sig uppgifter som liknar de som exempelvis Riksrevisionsverket har. Vad skulle hända om Kulturrådet skulle ägna sig åt att fingranska samhällsinstitutioner, kritisera tillstånd och blottlägga inkompetens? Daun vände sig emot den passiva aktivitet som kulturrevisorerna ansågs svara för och ville fösa ut dem till verkligheten:

> Ut med kulturrevisorerna till daghem och ungdomsgårdar, nagelfar passivitet och frånvaro av pedagogiska program! Ut till långvårdssjukhus och pensionärshotell och exponera alla undanskymda Kafka-världar! Utgå från rätten till andra umgängesformer än den borgerliga svenska bjudningsseden och utred villkoren för en mildare beskattning av caférörelser! Om utskänkningstillstånd bara skall beviljas skitförnämt benådade lokaler. Utgå från verkligheten på individnivå, studera samhällskonsekvenserna och skaffa kunskap om vilka kulturpolitiska insatser som behövs![18]

[14] Miegel & Johansson hänvisar till Williams, 2002:247.
[15] Miegel & Johansson hänvisar till Williams, 2002:247.
[16] Daun 2003.
[17] Daun 2003:15.
[18] Daun 2003:15.

Enligt Åke Daun är de grundläggande mänskliga behoven något som förenar alla människor:

- behov av sociala kontakter
- behov av omväxling i sinnesintrycken
- behov av överblick och förståelse av de sammanhang vi lever i
- behov av inflytande över de yttre villkor som reglerar vårt liv
- behov av självkänsla och egenvärde[19]

I *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*[20] från 1993 bidrar femton forskare med anknytningar till de olika institutionerna i Sverige med personliga skildringar av sin relation till ämnet etnologi. Anders Gustavsson säger att något som är utmärkande i mycket av hans forskning är att han har intresserat sig för att belysa de undanskuffades situation och att betrakta samhället underifrån. Han anser att etnologer inte i första hand bör samla in material för att påverka samhällsutvecklingen, utan att materialet istället ska ligga till god grund för att analysera processer. Han anser att man måste respektera att det finns vissa gränser mellan forskare, samhällsplanerare och politiker. Etnologer spelar en viktig roll då de kan framställa viktiga beslutsunderlag åt politiker. Genom att i sina undersökningar presentera olika synsätt, livsformer, kulturella arv och kulturell inprägling kan etnologen bygga en bro mellan dem som fattar politiska beslut och de människor som berörs av dessa. Genom att visa på historiska perspektiv kan politiker och beslutsfattare få inblickar i hur nutida problem och motsättningar har växt fram genom processer som sträcker sig över en längre tidsperiod. Genom att utnyttja sådan typ av kunskap kan politiker få underlag för vilka beslut som bör fattas och hur motsättningar skall kunna dämpas med tanke på framtiden. Etnologer kan alltså samråda med människor som berörs och genom sina specialkunskaper hjälpa till att lösa samhälleliga problem.[21] I boken låter även Beatriz Lindqvist läsaren ta del av sina erfarenheter inom det etnologiska området:

> Efter mötet med kulturanalysen insåg jag att inlärningen av empiriskt stoff syftade till något mer än faktainhämtning. De nya insikterna utgjorde själva grunden för att kunna ställa relevanta frågor om vad kultur är, hur den skapas, vidmakthålls och förändras. Nu var det plötsligt möjligt att lyfta blicken från myllret av empiriska detaljer och börja urskilja sammanhang.[22]

Ett flertal forskare berör kulturområdet i boken *Etnologiska visioner*. Som ytterligare ett exempel kan nämnas Gösta Arvastson, som i sin skildring berättar om hur han fram till 1983 arbetat år Statens Kulturråd, LO och TCO med fältarbeten inom ramen för ett kulturpolitiskt projekt som kallades ”Kultur i arbetslivet”[23]. Han berättar att det fanns en övertygelse hos höga fackföreningsfunktionärer om hur man skulle kunna demokratisera arbetslivet. Detta skulle ske genom effektiva styrmedel på central facklig nivå och genom att utnyttja medbestämmandelagen

[19] Daun 2003:15.
[20] Gerholm (red) 1993.
[21] Anders Gustavsson. I Gerholm 1993:52.
[22] Beatriz Lindqvist. I Gerholm 1993:238f.
[23] Gösta Arvastson. I Gerholm 1993:69f.

på den lokala nivån. Målet var att nå ”de kulturellt eftersatta grupperna” och inkultivera dem i en bättre kultur – och genom detta ”skapa en högre människa som lyssnade på Mozart istället för svensktoppen, och som tog för sig av kulturens frukter.”[24] Som kontext till det elitistiska i detta bör man ha i åtanke att det vid slutet av sjuttiotalet inte fanns någon svensk kulturforskning som rörde arbetslivet att luta sig emot. Arbetarna uppmanades genom facket att söka sin egen historia i kampen mot makthavarna. Arbetslivsforskarna i sällskap med många sociologer, drog ut i kamp mot kapitalismen, i en tid där automatisering och teknologisering sågs med fackliga ögon som en skräckvision med konspiratoriska förtecken.

I *Demokratins estetik*[25] har Birgitta Skarin Frykman skrivit en intressant artikel som granskar rapporten *Vår skapande mångfald* från 1996*,* vilken är ett resultat av ett uppdrag från FN och Unesco till Världskommissionen för kultur och utveckling. I denna uttalar sig dåvarande kulturminister Marita Ulvskog om vikten av att arbeta med ett bredare kulturbegrepp. ”Och viktigast av allt: Ytterst handlar kultur om demokrati – om den kraft som får människor att växa och samhällen att förändras.”[26] Men Skarin Frykman pekar på att i praktiken tillskrivs kultur oftast en snävare innebörd. Hon menar att kulturministern talar om ett bredare kulturbegrepp som vore det ultimata, men som inte är något som går att realisera i den verkliga kulturpolitiken.

> För Världskommissionen har det varit en självklarhet och nödvändighet att utgå från det bredare kulturbegreppet … Detta är avsevärt mer än vad som hittills ansetts ligga inom ett kulturdepartements eller en kommunal kulturnämnds direkta ansvarsområde. Där måste man med nödvändighet av praktiska skäl utgå från det andra, snävare kulturbegreppet, baserat på konstarterna, kulturmiljön och medierna.[27]

Detta ifrågasätter Skarin Frykman skarpt och undrar vem som i så fall skall axla ansvaret för att realisera de behov som finns av att vinna kunskaper om oss själva utifrån den helhetssyn som det bredare kulturbegreppet medger. Socialantropologen Thomas Hylland Eriksen har forskat mycket kring maktbegrepp och normaliseringsprocesser. Han menar att alla sociala system förutsätter att det finns regler som talar om vad som är tillåtet och inte tillåtet. Sådana regler kallas för normer och kan vara uttalade eller outtalade. Normer kan aktiveras på livets alla områden och somliga kan vara extremt viktiga, medan andra är av marginell betydelse.[28] Att regler finns behöver dock inte innebära att alla är överens om dem. Därför är alla normsystem förenade med sanktioner, både positiva och negativa. En positiv sanktion innebär att åtlydnad av en norm belönas, men i negativ bemärkelse innebär det att normbrott bestraffas. Detta sätt att sanktionera uppträdande är ett av de väsentligaste sätten att manifestera makt i många samhällen, enligt Hylland Eriksen.

[24] Gösta Arvastson. I Gerholm 1993:70.
[25] Skarin Frykman 1999:129.
[26] Skarin Frykman 1999:125.
[27] Skarin Frykman 1999:130.
[28] Hylland Eriksen 1999:11.

I boken Etnologi – perspektiv och forskningsfält[29] presenterar Alf Arvidsson en översikt över 2000-talets etnologiska forskning. Han tar upp aktuella teman och rör sig mellan olika etnologiska forskningsfält. Vi hörde tidigare hur Arvidsson problematiserade det etnologiska kulturbegreppet och ville inkludera även det smala kulturområdet, de kulturella yttringarna, som oftast brukar lämnas åt de konstnärliga fakulteterna att undersöka. Han menar också att kulturer inte kan ses som några fasta enheter som det riktigt går att ta på, peka ut eller samla in. Kultur handlar om att människor försöker skapa och upprätthålla meningsfulla sammanhang i det dagliga livet. Dessa ageranden är ofta gruppbaserade och för att försöka fånga in dessa mer eller mindre flyktiga meningsfullheter används beteckningen kultur. Denna fungerar som en något av en synonym till ord som ”anda”, ”mentalitet” och ”stämning” men med något vidare omfång.

> Begreppet kultur är också bra i den mening att gemensamma idéer och värderingar är något som måste odlas. En odling av växter frodas inte av sig själv, utan kräver kontinuerligt underhåll. På samma sätt är mänsklig kultur en ständigt pågående process där gemensamma idéer och värderingar upprätthålls genom att individer lever efter dem, och ger varandra bekräftelse på att värderingarna upprätthålls.[30]

Enligt Arvidsson kan olika kulturer också delvis överlappa varandra och vara över- eller underordnade varandra. De kan utgöra del och helhet, vara avskilda från varandra och vara komplementära eller antagonistiska. Med andra ord kan man använda kulturbegreppet i alla möjliga relationer mellan grupper. Eftersom kultur kan användas för att beteckna vad en grupp har gemensamt, kan man också använda kultur i avgränsande syfte och beskriva hur en grupp skiljer sig från andra grupper.[31]

Teoretiska utgångspunkter

Grundtanken är att genom ett diskursanalytiskt perspektiv undersöka hur maktdimensioner skapas och upprätthålls. Huvudsakligen utgår jag från de danska diskursteoretikerna Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips bok *Diskursanalys som teori och metod*[32]. En annan stark influenskälla är Iver B Neumann, som är forskare vid Utrikespolitiska Institutet i Norge. Med sin bok *Mening, materialitet, makt*[33]. *En introduktion till diskursanalys* utvecklar han diskursteoretiska tankegångar som jag tycker väl kompletterar Winther Jörgensen och Phillips resonemang. I sammanhanget är det även omöjligt att undvika att tala om den franske sociologen Pierre Bourdieu, som i *Kultursociologiska texter*[34] påvisar hur olika smaker uppstår inom kulturen. Han utvecklade sina så kallade ”distinktioner” som en metod för att påvisa kulturens centrala betydelse för hur sociala strukturer och makt- och statusförhållanden i samhället upprätthålls och reproduceras. Uppsatsen tar sitt avstamp i diskursteoretikerna Marianne Winther Jörgensen och

[29] Arvidsson 2001.
[30] Arvidsson 2001:17.
[31] Arvidsson 2001:16.
[32] Winther Jörgensen & Phillips 2000.
[33] Neumann 2003.
[34] Broady & Palme(red) 1993.

Louise Phillips bok *Diskursanalys som teori och metod*. Enligt Winther Jörgensen och Phillips kan en diskurs beskrivas som ett bestämt sätt att förstå och tala om världen, eller en del av världen. Det sätt på vilket vi talar avspeglar inte bara hur vår omvärld, sociala relationer och identiteter ser ut, utan bidrar även till en kontinuerlig omvandling och uppdatering av dessa. Diskursteoretisk analys kan användas för att undersöka allt ifrån studier av enstaka kommunikationsföreteelser i olika sociala sammanhang till forskning på ett bredare samhälleligt plan, som kan inkludera aspekter som maktrelationer och normalisering.

> Makt är inget som kan tänkas bort: vi är beroende av att leva i en *bestämd* social ordning och denna är alltid konstituerad i makt. Men vi är inte beroende av att leva i en *bestämd* social ordning, och uteslutningen av andra ordningar är också en del av maktens verkan. Makten skapar alltså å ena sidan en beboelig omvärld för oss, samtidigt som den å andra sidan skär av alternativa möjligheter.[35]

Det är viktigt att i bakhuvudet bära med sig en kritisk inställning till ”självklar” kunskap[36]. Om man utgår från en diskursiv vinkel, arbetar man enligt uppfattningen att ingen människa är neutral eller objektiv, inte ens som forskare då man hela tiden påverkas av den diskurs man ingår i. Enligt ett sådant socialkonstruktivistiskt synsätt skapas innebörder och omformuleras hela tiden, allteftersom nya sammanhang uppstår och aktörerna varierar. I uppsatsen har jag bland annat utgått ifrån den diskursteoretiska ansatsen att någon absolut sanning eller objektivitet inte existerar. Snarast kan man uttrycka objektivitet som något som förefaller sant med utgångspunkt i den diskurs man själv befinner sig i. Enligt Winther Jörgensen och Phillips bygger diskursteori främst på följande fyra nyckelpremisser:

- **En kritisk inställning till självklar kunskap.** Vår kunskap är en produkt av just vårt sätt att förstå och kategorisera världen.
- **Historisk och kulturell specificitet.** Vår syn på kunskap om världen präglas alltid av historia och kultur. Våra världsbilder kunde ha varit annorlunda och de kan förändras över tiden. Den sociala världen konstrueras diskursivt och socialt och är inte given.
- **Samband mellan kunskap och sociala processer.** Hur världen skapas och upprätthålls i sociala processer och interaktion, där man kommer överens om gemensamma sanningar och kämpar för vad som är falskt eller sant.
- **Samband mellan kunskap och social handling.** I varje specifik världsuppfattning blir vissa former av handling betraktade som naturliga eller godtagbara och andra som otänkbara. Olika världsbilder leder till olika sociala handlingar, och den sociala konstruktionen av sanning och kunskap får därigenom konkreta sociala konsekvenser.

Enligt diskurspsykologiska tankegångar betraktas identiteter som diskursiva. En identitet är alltså inte given, utan skapas och omskapas konstant i ett dialektiskt samspel med omgivningen. En

[35] Winther & Jörgensen 2000:45.
[36] Ur Winther Jörgensen & Phillips 2000.

individ kan sägas ingå i olika diskurser beroende på vilka sammanhang han eller hon för tillfället ingår i; på jobbet, på gymmet eller på utlandssemestern. Utifrån dessa olika diskurser är det olika premisser som styr våra handlingsmönster. Diskursteorins begrepp för konflikt är antagonism, som uppstår när olika identiteter hindrar varandra. Även om man har olika identiteter behöver de inte automatiskt stå i ett antagonistiskt förhållande till varandra. Till exempel kan man mycket väl vara både ”arbetare” och ”dansk” samtidigt. ”Men om arbetaridentiteten hindrar att man gör sin plikt för landet i krig, eller den nationella identiteten omvänt uppmanar en till att slå ihjäl arbetare i andra länder, så uppstår det ett antagonistiskt förhållande mellan de två identiteterna. De två identiteterna ställer motstridiga krav på ens handlingar i samma terräng; den ena diskursen blockerar den andra. Sett ur den enskilda diskursens perspektiv kan man säga att diskursens yttre – och allt det som den har uteslutit – hotar dess existens och entydighet”[37]. Antagonismer kan man alltså finna i det gränssnitt där diskurser stöter ihop. Winther Jörgensen och Phillips hänvisar till Ernesto Laclau som menar att antagonismer kan upplösas genom hegemoniska interventioner. En hegemonisk intervention innebär en artikulation som genom kraft (force) återupprättar entydigheten i diskursen. ’Kraft’ och ’makt’ är i det här fallet inte samma sak. Makt hänvisar till en principiell uteslutning av andra möjligheter i den konkreta konstruktionen av en bestämd ordning, medan kraft istället hänvisar till ett undertryckande av faktiskt existerande möjligheter.[38]

Enligt Iver B Neumann bör man som samhällsforskare sträva efter att ha en hermeneutisk (tolkande) utgångspunkt vid analyser av materialet. Det innebär att man försöker undersöka ”en social verklighet från insidan och mot bakgrund på de premisser som den själv bygger på”[39]. Neumann menar att man inom en diskurs måste hålla fast vid den rådande linjen, för att denna inte ska försvagas. Han säger att det fordras ett hårt diskursivt arbete för att bevara saker och ting oförändrade:

> Att kunna framställa världen som stabil när den i själva verket befinner sig i ständig omvandling innebär att makt, bland mycket annat, utgörs av förmågan att kunna konservera mening. Detta åstadkommer man genom att ständigt upprepa specifika representationer av ting, handlingar och identiteter tills det man upprepar får karaktären av självklarhet. Sedan gäller det att fortsätta upprepningarna så att inte några andra representationer kan tränga undan de man har lyckats etablera som självklara. De enda situationer som tillåter att man inte bekräftar representationer är sådana där dessa redan har inlemmats i andra representationer vilka ständigt upprepas. Därmed uppnår de nämligen indirekt bekräftelse, genom att utgöra en del av den representation i vilken de ingår.[40]

Pierre Bourdieu utgår från ett bredare kulturperspektiv som innefattar alla mänskliga relationer och kulturella uttryck. Dessutom betonar han vikten av att vara relativistisk och hålla en kritisk inställning till självklar kunskap och ageranden i vardagen som sker genom vanans makt. Genom konstruerade schematiska uppställningsmönster, eller ”kartor”, visar Bourdieu hur olika

[37] Winther & Jörgensen hänvisar till Laclau, 2000:55.
[38] Winther & Jörgensen hänvisar till Laclau, 2000:55.
[39] Neumann 2003:30.
[40] Neumann 2003:128

bakomliggande förutsättningar påverkar varje människas samlade erfarenheter och värdesystem (habitus). Bourdieu fokuserade dels ”det sociala rummet”, som av marxister brukar kallas klassanalys och dels ”livsstilarnas rum”, som visar hur smakens fördelning är upprättad med utgångspunkt i statistik över kulturkonsumtion, matvanor, fritidsintressen och liknande. Han pekar också på hur variationer kan uppstå när arenorna (fälten) förändras. Den sociala världen uppstår alltså i ett möte mellan å ena sidan system av positioner och å andra sidan system av dispositioner. Det system som hans metodologiska uppställning baseras på bygger på fyra kategorier av resurser. Dessa utgör olika variabler i hans karta för hur klass och social status hänger samman med ekonomiska förutsättningar och personlig bakgrund:

1. **Socialt kapital**, som kan sägas vara olika typer av värdefulla relationer inom ens egna sociala fält, eller som spänner över gränser till andra fält.
2. **Ekonomiskt kapital**, såsom tillgång till pengar för att till exempel starta upp eller driva en företagsverksamhet.
3. **Kulturellt kapital**. Till denna kategorin räknas högre utbildning som ses som legitim och auktoritativ kunskap.
4. **Symboliskt kapital**, i form av social respekt och prestige[41].

Sociologiska traditioner bygger i allmänhet på antropologiska antaganden som fokuserar på människans förmåga till kommunikation och interaktion. Dessutom betonas människors behov av att känna samhörighet och mening med den omgivning de lever i och deras beroende av norm- och värdesystem för att uttrycka detta. Bourdieu fokuserar i ställer mer på maktrelationer och förhållandet mellan de som dominerar och de som domineras. Bourdieu betraktar människan som en ombytlig och konkurrerande varelse. Vissa likheter finns med Winther Jörgensen och Phillips diskursteoretiska diskussioner, och kanske kan man betrakta Bourdieu som något av en föregångare till de moderna diskursteorierna.

Avgränsningar, metod och material

Uppsatsens empiriska material bygger på intervjuer med kulturchef, kommunanställda kulturarbetare och representanter ur Kulturnämnden i Trollhättan. Gränserna för var det kommunala kulturfältet slutar och det privata tar vid visade sig vara luddiga. Flera av de kommunanställda kulturarbetarna är själva verksamma inom konst, teater eller musik vid sidan av sina anställningar. Därför kan de intervjuade ge en flerdimensionell erfarenhetsbild som rör sig i ett brett spektrum av sammanhang. I frågorna där ordet ”kultur” förekommer används det medvetet ganska förutsättningslöst, eftersom jag ville att informanterna själva skulle fylla ordet med betydelse. För tydlighets skull kan nämnas att i de fall jag själv använder ordet ”kultur”, utgår jag från ett kulturanalytiskt kulturbegrepp som innefattar människans totala livssituation. När begreppet ”kulturliv” används vidare i texten avser jag i första hand de olika etablerade kulturella

[41] Broady & Palme(red) 1993.

uttryckssätten, som konst, musik, teater, dans, litteratur och den verksamhet som omgärdar dessa och som brukar ges utrymme i det kommunala kulturutbudet.

Om materialinsamlandet kan sägas att det har fungerat i det närmaste exemplariskt. Sammanlagt har sju personer intervjuats, alla inom den planerade tidsramen. Carina och Dan, representanterna för kulturnämnden, kontaktades via e-post och de var ivriga att boka tid för att träffas. Själva intervjuerna ägde rum i deras politiska partilokaler. Kulturchefen Christer var jag redan bekant med sedan uppsatsarbetet i höstas, så även han fick ett mejl. Trots en minst sagt överfull kalender ordnade han tid för en intervju uppe på sitt kontor i kommunhuset. Genom en bekant fick jag kontakt med Birgitta som arbetar på Kulturbyrån; kommunens kulturverksamhet för barn och ungdomar i Trollhättan. När vi träffades i deras arbetslokaler för en intervju, frågade jag hennes kollega Annika om hon också kunde tänka sig att ställa upp. Annika var lite försynt och trodde inte att hon skulle kunna tillföra så mycket, men efter lite övertalning bad hon mig komma hem till henne för en intervju i ateljén i det gamla egnahemsområdet Strömslund. Birgitta och Annika var helt överens om att jag även borde prata med deras andra kollega; Lotte, ”för hon är en som har mycket att säga!”. Lotte var inte svår att få med på noterna, och via telefon bokade vi tid ett par dagar senare.

Det var också genom de anställda på Kulturbyrån som jag fick tips om Nomi. De tänkte att hon kanske skulle vara intressant att prata med, eftersom hon är yngre och har färskare utbildning. Efter att ha mejlat lite fram och tillbaka så bestämdes att vi skulle träffas på hennes kontor på Magasin 15, som är ett kommunalt musik- och kulturhus för ungdomar i Trollhättan. Intervjumaterialet analyseras enligt den induktiva modellen, som innebär att jag inte drar mina slutsatser så mycket från teorin, utan framför allt från det empiriska materialet och söker efter mönster i detta. Inom diskursanalysen finns en huvudform av textanalys; helhetsanalysen, som går ut på att man först efter att ha läst texterna försöker bilda sig ett allmänt intryck för att sedan välja ut citat som illustrerar huvudintrycken[42]. Texterna i det här fallet är framför allt intervjuerna. Informanterna framträder med sina riktiga namn, men i de fall citaten skulle kunna vara av känslig natur, har jag av hänsyn till informanterna valt att inte tala om vem det är som yttrar sig. Förhoppningen är att genom ett utifrånperspektiv kunna belysa motsättningar och invanda mönster. Huvudfunktionen med intervjucitaten är att illustrera ett större diskursivt sammanhang.

Informantpresentation

Carina är 50 år och politiskt aktiv inom Socialdemokraterna. Hon sitter på en tung post som ordförande i stadens Kulturnämnd. Hon bor lite utanför Trollhättan men kommer ursprungligen från Göteborg. Carina har ingen kulturvetenskaplig utbildning, utan hänvisar till att hon är förtroendevald politiker som representerar folket. Som sådan behöver man ingen egentlig utbildning eftersom sakkunniga inom kommunens kultursektor används som rådgivare. Hon poängterar vikten av att ha ett rikt kulturutbud och tycker att de har lyckats bra med den

[42] Halvorsen 1992:131.

kommunala kulturverksamheten i Trollhättan, i synnerhet för barn och ungdomar. På sin fritid sätter hon gärna själv en liten guldkant på tillvaron genom att ta del av olika sorters kulturevenemang.

Dan är omkring 40 år och politiskt aktiv inom Folkpartiet. Hans förtroendeuppdrag är många och bland annat sitter han som andre vice ordförande i kulturnämnden. Dan kommer ifrån Trollhättan och har hittat tillbaka efter att ha provat sina vingar på annat håll i några år. Han berättar att han tidigare har arbetat två år i en av Sveriges största konsthandlar och att han har ungefär 10 års erfarenhet av att arbeta med konstnärer i olika sammanhang. Dan ser sin chans att slipa på argumentationen inför höstens val och förespråkar starkt en socialliberal regering, för att ”rädda kulturen och Sverige”.

Birgitta är strax över 40 år och beskriver sig själv som en ”överacklimatiserad trollhättebo”. Hon har arbetat med amatörteater i över tjugo år och konsumerar gärna kultur i olika former. Hon är utbildad kulturpedagog och på det skapande området är hon autodidakt. När jag berättar om att uppsatsen skall undersöka makt och normalisering, får hon en entusiastisk glöd i ögonvrån och hon säger att hon själv är väldigt intresserad av sådana frågor. Birgitta är en kvinna med många järn i elden och hennes huvudsakliga arbetsuppgifter är att administrera barnkulturutbudet i Trollhättan. Tillsammans med Annika och Lotte arbetar hon på Kulturbyrån, som är en kommunal kulturverksamhet för barn och ungdomar i Trollhättan.

Annika är egentligen textilkonstnär och utbildad vid HDK, Högskolan för Design och Konsthantverk, men numera kan hon nog beskrivas som en mångsysslande konstnär. Skapandet har blivit en livsstil och gränserna för privat och arbete är i det närmaste upplösta. Annika är lite över 50 år och har varit involverad länge i kommunal kulturverksamhet för barn och är ofta ute och arbetar med olika projekt i skolor. Till exempel kan barnen få tova ull eller skulptera med lera och jag har hört flera personer som nu är i 25-årsåldern tala varmt om minnen från hennes besök. Från början kommer hon ifrån Göteborg men för 30 år sedan sökte hon sig tillbaka till sina förfäders rötter i Trollhättan.

Lotte är ungefär i samma ålder och även hon konstnär. Hon har varit anställd som bildpedagog på Kulturbyrån sedan i oktober. Ursprungligen kommer även hon från Göteborgsregionen, men nu är hon bosatt i Sjuntorp utanför Trollhättan. Lotte säger att det är svårt att leva som konstnär och själv har hon nästan alltid varit tvungen att ha två jobb samtidigt. Hon har många olika erfarenheter inom området och har bland annat arbetat som dekormålare, hantverkare, antikvarie och konstpedagog vid en konsthall.

Nomi är med sina 27 år den yngsta av informanterna. Hon kommer ursprungligen ifrån Stockholm, men ett brinnande intresse för film förde henne hit till Trollhättan. Hon har nyss börjat arbeta på Magasin 15, där hon informerar och hjälper ungdomar att genomföra olika arrangemang som dom själva tar initiativ till. Dessutom arbetar hon aktivt med demokratifrågor, något som hon säger är ganska nytt inom kommunen. Nomi har gått medieprogrammet på gymnasiet och därefter har hon fortsatt läsa till kulturvetare.

Christer är strax över 50 år och kulturchef i Trollhättan. Han är härifrån stan men bor nu i Vargön, ett samhälle en bit utanför stan. Han beskriver det dock som att han känner att han kommer hem när han åker in till Trollhättan. Christer har ingen formell utbildning inom kulturområdet men är väldigt allmänbildad i ämnet och i intervjun märks att han verkligen njuter av att få utbyta sina idéer och kunskaper. Ett utpräglat musikintresse gör att han arbetar aktivt med många arrangemang i staden, ofta även på sin fritid. Av de andra informanterna beskrivs han som en spindel i nätet, när det gäller stadens kulturliv.

Disposition

Tanken är att texten skall fungera som en röd tråd och att man på ett överskådligt sätt skall ledas igenom uppsatsen. De teoretiska resonemangen finns invävda i texten allt eftersom relevanta situationer uppstår. Efter de *inledande kapitlen* följer uppsatsens huvuddel som är uppdelad i två övergripande teman: Den första delen; ”KULTURARBETE”**,** inleds med kapitlet *”Kulturbegrepp och diskursteorier”*. Under denna rubrik fylls kulturbegreppet med informanternas innehåll. Dessutom presenteras en teori som innebär att det kommunala kulturlivet kan delas in i två olika diskurser; ”kulturekonomisk” och ”kulturdemokratisk”. Dessa baseras på olika bakomliggande tankar om vad kulturen skall innehålla och göra i samhället. I kapitlet *”En kulturpolitisk jämförelse”* görs en jämförelse över de båda diskursernas spridning över det politiska blocket och varvas med historik och samhällsbilder. Sedan följer *”Visioner med kommunalt kulturarbete”* som undersöker vilka funktioner kulturen har i samhället enligt informanterna och vad de själva önskar uppnå genom det kommunala kulturarbetet. Nästa kapitel; *”Vad utmärker en bra kulturarbetare?”* handlar om hur man kan arbeta för att nå dessa mål. Vad krävs av en bra kulturarbetare?

”MAKT OCH NORMALISERING”, som är uppsatsens andra del, inleds med kapitlet *”Svårigheter med kvalitetsbedömning”*. Här undersöks de svårigheter och krav som är förenade med den kvalitetsbedömning av kultur som hela tiden sker och som av olika anledningar spelar en central roll i informanternas arbete. Därefter följer *”Professionella och amatörer”* som studerar hur man inom kulturlivet konstruerar olika kategorier, och hur denna kategorisering eller rangordning är förenad med maktrelationer. *”Diskursiva kontrollinstrument”* heter nästa kapitel som handlar om vilka inverkningar maktrelationer inom kulturlivet har på det kommunala kulturarbetet. Vad innebär de kvalitativa kategoriseringarna i praktiken sett ur en kulturekonomisk och en kulturdemokratisk synvinkel. I **”***Kulturnämnden – folkets förlängda arm”* ifrågasätts om de folkvalda representanterna för kulturnämnden kan ses som garanter för att folkets vilja förs fram i den offentliga debatten. Hur stort inflytande har allmänheten över det kommunala kulturlivet? Den andra delen avrundas med kapitlet *”Kulturdemokrati eller kulturekonomi?”*. Den kulturekonomiska och den kulturdemokratiska diskursen drivs av olika visioner. I detta kapitel studeras vad som händer när informanterna måste hantera båda de olika diskursernas krav. På vilka sätt motarbetar eller kompletterar de olika diskurserna varandra och vad ger det för resultat i praktiken? Till sist vävs allt samman i en personligt hållen slutdiskussion i uppsatsens *”Avslutning”*.

KULTURARBETE

Uppsatsens första del inleds med att informanterna själva fyller kulturbegreppet med innehåll. Dessutom presenteras min teori som innebär att det kommunala kulturlivet kan delas in i två olika diskurser; ”kulturekonomisk” och ”kulturdemokratisk”. Dessa baseras på olika bakomliggande tankar om vad kulturen skall innehålla och vilken funktion den ska ha i samhället. Här görs en jämförelse över de båda diskursernas spridning över det politiska blocket med historik och samhällsbilder. Vad önskar man uppnå genom det kommunala kulturarbetet och vad krävs för att visionerna ska bli verkliga?

Kulturbegrepp och diskursteorier

Kulturskola, arbetsplatskultur, kulturverksamhet för barn, kulturell mångfald, kulturliv och yoghurt med levande bakteriekultur. Ett ord får sin egentliga betydelse först när någon ger det ett innehåll och förankrar det i ett sammanhang. Troligen finns det lika många definitioner av ordet som det finns människor, eftersom det är väldigt individuellt vad man själv anser vara kultur och inte. För människor som arbetar med kommunal kulturverksamhet borde ordet ha en central betydelse. Hur tolkas ordet av dessa och hur använder de själva begreppet? Tanken här är att informanterna ska fylla kulturbegreppet med sitt innehåll. När kulturarbetare, kulturchef och representanter för kulturnämnden i Trollhättan intervjuades, vände vissa genast på frågan och undrade *vilken sorts* kultur jag menade. En utbredd uppfattning bland informanterna är att ordet är urvattnat och att begreppet ibland vidgas lite för mycket. De flesta informanterna hänvisar i första hand till vad de tror är den mest utbredda tolkningen bland folk i allmänhet. Den innefattar de traditionella konstarterna som konst, musik, dans och teater. Men genom denna smala ingång till ämnet utvecklar de sedan begreppet till att bli betydligt mer omfattande. Inom det område som denna studie undersöker - kommunal kulturverksamhet - återkommer odling, kreativitet, skapande, livskvalitet, delaktighet och kommunikation som centrala teman.

Som tidigare nämnts resonerar Trollhättans kulturchef Christer kring två olika kulturbegrepp eller arbetssätt. Dels kan man betrakta kultur som något som man kan erbjuda människor i form av olika arrangemang. I detta sammanhang talar man ofta om kultur som lokaliseringsfaktor. Det gäller att göra Trollhättan till en attraktiv stad att bo i, för att locka höginkomsttagare att flytta hit. I detta avseende har kulturella högstatusarrangemang en viktig funktion som lockbete. Men det finns också ett lite bredare sätt att se på kultur, där den har en viktig funktion som ett slags samhällsbyggande kitt. Christer definierar detta kulturbegrepp som ”det som gör att folk umgås, att man litar på varandra och att man vill sätta ner sina bopålar och känner att här vill man leva” och dom båda arbetssätten är inte riktigt samma. Man kanske behöver göra båda sakerna tror han, ”man kanske behöver ha dom där fyrpåkarna, men man får liksom inte glömma av det där som ibland kanske uppfattas som lite trist”. I denna tolkning av vad kultur är ligger tyngdpunkten alltså mest på det kommunikativa och det sociala. Min teori är att det kommunala kulturlivet kan delas in i två olika diskurser: ”kulturekonomisk” och ”kulturdemokratisk”. Dessa diskurser baseras på olika bakomliggande tankar om vad kulturen skall innehålla och vilken funktion den

ska ha i samhället. I den kulturekonomiska används kulturen som en kommunalekonomisk motor, medan den i den kulturdemokratiska diskursen kan sägas vara ett ”medel för att vidmakthålla och fördjupa demokratin, medel för att skapa människor med förmåga att reflektera, uppleva känslor och hysa medkänsla på ett sätt som är förenligt med landets ideologi.”[43]

Uttalandena om vad ”kultur” är för någonting varierar lite beroende på vilken subjektsposition informanterna har och vilken diskursivt sammanhang de själva ingår i när de uttalar sig. Beroende på den position de utgår ifrån finns olika bakomliggande tankar, erfarenheter och idéer som påverkar innehållet i ordet. Men det är inte riktigt så enkelt att man svart på vitt kan dela in informanterna och säga att de tillhör den ena eller andra diskursen. Man kan snarare säga att de står med ett ben i varje diskurs, och att vilken subjektsposition de har beror på vilket ben som känns bekvämast att lägga tyngden på för stunden. I intervjun med Dan, som är aktiv inom Folkpartiet och andre vice ordförande i Kulturnämnden, blir den kulturekonomiska diskursens inflytande väldigt påtaglig. Särskilt när han talar om kultur som ”något som föder kreativitet” och att denna är ett måste för att landets ekonomi ska kunna blomstra.

> ***Dan:*** Kultur är resultatet av mänsklig kreativitet, och mänsklig kreativitet är också en bärare till det välstånd som vi idag lever i. Och för att ha välstånd så måste man ha en mänsklig kreativitet på alla plan. Välfärd är inget annat än resultatet av mänsklig kreativitet, och då ingår alltså kulturen som *en* del i att utveckla ett samhälle.

Han säger också att det är viktigt att man ser till att det som den största massan människor efterfrågar också serveras, eftersom det handlar om allmänna medel. Till exempel menar han att man inte kan ta hit en liten okänd balladsångare från någon skog någonstans, och som ingen lyssnar på, när man kan välja att få hit exempelvis Bruce Springsteen, som han vet är gångbar på ett annat sätt. Lotte är konstnär och har nyss börjat arbeta på Kulturbyrån, som är en kommunal kulturverksamhet för barn och ungdomar. Hon är kritisk till hur politiker hanterar kulturbegreppet och tycker att de ofta snävar in kulturen till att bara handla om något som man skall erbjuda människor. Kulturen blir gärna som en vara man köper och säljer. Carina är verksam som socialdemokratisk politiker och ordförande i Kulturnämnden. När hon talar om kultur är istället den kulturdemokratiska diskursens inverkan tydlig. Personligen anser hon att kultur är något som förgyller livet, och att det är viktigt att tillvaron inte bara handlar om att arbeta, äta och sova. Men hon menar också att kulturen har en viktig funktion när det gäller att insocialisera barn till att bli delaktiga och jämlika i det svenska samhället.

> ***Carina:*** Du har säkert hört talas om Kulturbyrån? Jag tror att den är jätteviktig, för där lär man barn att ha med sig att det här är för alla, förr var det så att om dina föräldrar var intresserade av teater eller av vilken sort som helst så fick du det med dig på det sättet, men nu ger vi alla chansen., gång på gång, från det att dom börjar på dagis till dom så att säga har gått ur skolsystemet, så har dom med sig det här, den här kulturen. Så jag tror att det kommer visa sig senare i livet.

[43] Ek 1998:107.

Dessa politiska visioner kan återfinnas även på kulturarbetarnas verkstadsgolv. Annika och Birgitta arbetar liksom Lotte på Kulturbyrån, och Nomi arbetar på Magasin 15, som är ett kommunalt musik/kulturhus för ungdomar. I deras sätt att prata kan man se hur den kulturdemokratiska diskursen tydligt slår igenom. Nomi definierar kultur som ”alla typer av mänskliga uttryck som handlar om någonting mer än det mest basala”, och tycker det handlar om njutning, livskvalitet och kommunikation. Annika är inne på samma spår och menar att kultur ”är väl allting egentligen”. Men för henne handlar det om att utvecklas som människa och att lära sig att kommunicera. I hennes arbete används skapande verksamhet som ett aktivt medel för att nå detta mål. Lotte diskuterar länge kring vad kultur handlar om. Hon pendlar mellan en väldigt vid tolkning där den egentligen handlar ”om allting, möten mellan olika människor, möten mellan olika kulturer” och en smalare där hon vill ”snäva in det till att innefatta historia, konstarterna; teater, musik, film, dans och möten mellan olika människor” Men det är ju inte så enkelt, för ”sport kan ju vara kultur med förstås”. För att räta upp begreppet avslutar hon med att säga att hon vet att ”det betyder Odla. Odla, kreativitet, fantasi. Hålla på liksom och greja på något sätt”. Birgitta säger att kultur verkligen är ett sådant begrepp man får pussla med. När hon är ute i skolorna och arbetar brukar hon ofta inleda med att fråga andra vad *de* anser att kultur är, för att känna av vilken nivå hon själv skall lägga sig på i diskussionen. Den mest kärnfulla definitionen har hon fått av en sjuårig pojke; ”kultur, det är när man kommer på bra saker”.

> ***Birgitta:*** Kultur betyder ju odling, så att det är det jag håller på med, jag ser mig väl som en, i mitt arbete, som en trädgårdsmästare.

En kulturpolitisk jämförelse

För att få ett uns av historisk överblick kan det vara intressant med en kort historisk tillbakablick på den kulturpolitik som har bedrivits i Sverige under förra seklet. Genom att spegla denna mot nutida samhällsbilder kan man också göra en jämförelse över de båda diskursernas spridning över det politiska blocket. Det latinska ursprunget till kultur (cultura) betyder odling. Kulturlivet brukar ofta liknas just vid en sorts odling mellan människor. I samband med industrialiseringen och framväxten av det borgerliga samhället blev den europeiska kulturen liktydig med civilisation, intellektuell utveckling, bildning och olika konstarter som musik, konst, litteratur och teater. Till skillnad från adeln kunde inte den nya borgerligheten ta del av ett nedärvt system av statussymboler, utan var tvungna att skapa ett eget. Kultur i ordets snäva bemärkelse användes som ett medel för att legitimera och manifestera den borgerliga klassens nyvunna maktposition. Det viktigaste medlet för att nå denna makt är att förvärva pengar. Tankar om att var och en är sin egen lyckas smed präglar borgerlighetens moral, och för dem som inte lyckas finns ingen empati. Birgitta Skarin Frykman har skrivit mycket om detta:

> Att konsumera och/eller producera kultur i betydelse av konstarterna och bildning översatte pengaförvärvet till ett språk, som förhoppningsvis också den gamla överklassen talade och som dessutom drog en gräns mot folket, massan eller arbetarklassen. Kultur blev något man hade – eller inte hade. En polarisering mellan kultur i snävare betydelse

> och natur tjänade också i koloniala erövrarsyften. De som hade ”kultur” ansågs vara satta att styra över de folk som saknade kultur.[44]

Kommunalt kulturarbete bedrivs genom politiska idéer om vad kultur *är* och *ska göra* i samhället. Föreställningar om samhället är något som hela tiden produceras och reproduceras hos dem som ingår i det. Liksom bilden av samhället måste diskursens gränser och innehåll ständigt uppdateras för att gälla. Diskursteoretikerna Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips har undersökt diskursen om ”det danska” formuleras och avgränsas. De menar att vi hela tiden producerar samhället och genom att använda ord som ”folket” eller ”landet” försöker vi avgränsa dessa till en helhet med ett objektivt innehåll. Vi uppträder med andra ord *som om* dessa fanns som en objektiv totalitet. ”Men helheten förblir en imaginär storhet. Om till exempel en socialdemokratisk politiker i en valstrid säger ’Vi ska göra det bästa för Danmark’, och en högerpolitiker säger samma sak, så är det säkert helt olika bilder av Danmark som de har i huvudet – och helt olika planer de har i tankarna.”[45] Beroende på vilken diskursiv utgångspunkt, subjektsposition, tjänstemän och politiker talar utifrån kan alltså även målsättningarna för det kommunala kulturarbetet se olika ut.

Mycket i den kulturdemokratiska diskursen stödjer sig på gamla socialistiska önskningar om att jämna ut klassklyftorna i samhället och att göra kulturen tillgänglig för alla. År 1938 författade den dåvarande socialdemokratiska ecklesiastikministern Artur Engberg valbroschyren *Demokratisk Kulturpolitik*. Enligt honom är det ”den demokratiska kulturpolitikens förnämsta uppgift att helt avlägsna den mur som finns mellan folket och bildningsmöjligheterna.” Engberg skriver också att ”Det centrala i kulturlivet är forskningen, sanningssökandet. Verkligheten måste uppdagas för att kunna behärskas. Det gäller både om materiens värld och andens. I och genom forskningen vidgas vår kunskap om tillvaron och klarläggs sammanhangen.”[46] Sett genom diskursteoretiska glasögon kan det anses befängt att leta efter någon definitiv sanning. Sanningen är ju i ett diskursperspektiv relativ och ter sig enbart som en sanning om man betraktar den utifrån den diskurs man själv ingår i. Men ändå kanske stycket kan innehålla något som är högst relevant i dagens globaliserade värld. För endast genom ökad förståelse för andras kultur kan väl motsättningen *vi* och *dom* överbryggas? Vare sig man talar om islamister och svenskar eller pensionärer och högstadieelever.

Om man studerar de största partiernas Internetpublicerade kulturprogram, är det kulturdemokratiska diskursen mest tydlig på vänsterkanten. Men det är inte så att den kulturekonomiska diskursen är specifik för oppositionen. Spår av båda diskurserna kan återfinnas inom samtliga partiers kulturprogram. Kanske kan detta förklaras med att marknadsekonomin får en allt större makt i vårt samhälle, och att denna integrerar även politiken – man kan till och med höra representanter för vänsterpartiet tala om vikten av tillväxt. Ekonomins krav och verkningar är i det närmaste naturligförklarade och ekonomin är något som skall aktas och vårdas med omsorg. Enligt kommunens informationschef drivs Trollhättans kommun, som numera benämns

[44] Skarin Frykman 1999:134.
[45] Winther & Jörgensen 2000:47.
[46] Ur Almerud 2002:18.

Trollhättans Stad i marknadsföringssyfte, som ett företag. Konkurrensen mellan svenska städer har hårdnat de senaste tjugo åren. Det har blivit allt viktigare för varje stad att utmärka sig på kartan och genom att bygga attraktiva bostäder vill man locka till sig företag, kompetent arbetskraft och höginkomsttagare.[47] Detta kanske säger oss något om vilken position den kommunala verksamheten antar i förhållande till det nyliberala ekonomiska klimat som råder i Sverige? Richard Florida beskriver i *Den kreativa klassens framväxt* hur en ny social klass håller på att växa fram. I dagens globaliserade värld blir kreativitet det viktigaste redskapet i en allt mer konkurrensfyllt arbetsliv. Eftersom kreativitet är drivkraften bakom ekonomisk tillväxt blir den kreativa klassen, mätt i inflytande, samhällets dominerande klass. I en ekonomi där kreativiteten har kommit att bli den viktigaste insatsvaran är det de regioner och städer, som förmår erbjuda miljöer som är gynnsamma för kreativa människor som blir centra för utveckling och tillväxt. Och där de kreativa talangerna flockas, dit flyttar också kunskaps- och tillväxtföretag.[48] Den kulturekonomiska diskursen förefaller mer förenad med de nyliberala ideal som på många håll är synliga i samhället. Om man exempelvis studerar den kulturpolitik moderaterna presenterar på sin Internetsida kan man se vad de anser viktigast att prioritera. Det handlar om att förbättra situationen för kulturskapare, ge ett ökat utbud av professionell kultur för barn och ungdom och att vi måste värna om vårt kulturarv.

Inom den kulturekonomiska diskursen är ekonomins inblandning i kulturen påtaglig. Till exempel förespråkar moderaterna en ökad sponsring av kulturen, från olika håll. Detta är något som konstnären och författaren Lars Peterson är mycket kritisk emot. Han konstaterar i sin bok *Det kulturella kapitalet - kritik av kultursponsringen* (1988) att det finns anledning att känna oro över utvecklingen på kulturområdet. Peterson anser att den ökande kommersialiseringen av människors kulturbehov skall uppfattas som ett tydligt hot mot demokratin. Han menar också att kulturen är något som inte ägs av alla. ”I vårt materiella välfärdssamhälle är möjligheterna att tillgodose kulturbehoven *mycket* ojämlikt fördelade. En bråkdel av oss uppfattar kulturinstitutionernas utbud som en resurs för detta. Resten står utanför och deltar bara genom att betala det hela över skatten.”[49] Kanske kan detta hänga samman med det gamla förakt som uppstod gentemot den borgerliga klassens överhöghet, i kombination med en misstänksamhet mot högre tjänstemän? Att människor inte känner sig delaktiga i den dominerande kulturen? Birgitta, som arbetar på Kulturbyrån, berättar att hon under sin utbildning skrev en uppsats om Volvoanställdas syn på kultur. Hon beskriver hur ”Volvogubbarna” fick ett nytt förhållningssätt till sin egen kultur, efter att hon intervjuat dem. ”Det som de inte trodde var riktig kultur fick ett nytt värde när jag sa det till dom. Då ökade deras självkänsla. För att jag likvärderade deras lokalteater med riktig teater och sa att det är också kultur!”

[47] Ur Andreasson 2005.
[48] Florida 2006.
[49] Peterson 1988:7f.

Visioner med kommunalt kulturarbete

Vilka funktioner har då kulturen i samhället och vad önskar informanterna själva uppnå genom det kommunala kulturarbetet? På Kulturbyrån har de anställda väldigt klara ambitioner med sitt arbete. Annika brukar ofta vara ute i skolor där hon genom olika typer av material skapar saker tillsammans med barnen. Vissa gånger kanske de gör ansikten i lera och andra gånger tovar de ull tillsammans. Annika säger att det egentligen inte är vad de framställer som är det viktiga, utan det primära är kommunikationen och att man bygger upp en tillit där barnen kan känna sig trygga i det de gör. Hon tror att en sådan plattform är viktig för att barnen ska känna sig värdefulla och våga gå vidare i livet.

> ***Annika:*** Det handlar ju om att bli en hel människa på något sätt, man ska få alla dom här bitarna och man ska kunna få vända ut och in lite grann på sig själv och börja fundera.

Annika menar att vissa intryck sätter spår som man kan bära med sig hela livet. Det kan vara att man känner igen sig i något och sedan växer och utvecklas genom detta. Som vi hörde tidigare berättade Carina om hur viktigt det är att redan från början lära barn att kulturen är någonting som angår oss alla. Detta budskap upprepas för barnen genom hela skoltiden. Annika understryker samma sak, att det är väldigt viktigt att man börjar i tid med att introducera kulturen i barnens liv, för att få det bästa resultatet. Kulturen är någonting man måste ”skolas in i”, säger hon och jämför med musikupplevelser. Om man *inte* kommer iväg när man är liten och får lyssna på någonting, så kan det ju låta jättekonstigt. Men om man *har* lyssnat några gånger så hör man kanske andra saker. Då får man upplevelser och då blir det något annat. Det handlar alltså om att insocialisera barnen till en värld av olika kulturella uttryckssätt. Birgitta på kulturbyrån berättar att de håller på att genomföra ett projekt som involverar filmproduktion just nu, bland nior i Trollhättan. Målet med projektet är dels att renodla möjligheterna att kollektivt föra fram ett budskap till andra, dels att skapa mer kritiska personer som ska kunna välja själva senare i livet. Genom projekt som detta hoppas hon att ungdomarna ska få med sig ett filter, som hjälper dem att *förstå* omvärlden och gör att de kan bli *förstådda* i omvärlden. Den främsta målsättningen som de kommunalanställda kulturarbetarna har idag är alltså att skapa öppna och reflekterande människor som vågar och kan kommunicera. Birgitta menar att kommunikation är grundläggande för kulturen, och rätten till kultur är i sin tur grundläggande för demokratin. Det finns en inbyggd svårighet i hennes jobb eftersom det är svårt att konkret se vilket positivt resultat exempelvis teaterverksamhet för barn faktiskt ger. Men hon säger att hon själv *känner* att det händer någonting i barnens medvetande när hon är ute och spelar teater i skolorna.

Dessa visioner kan sammanfattas med etnologen Sven B Eks kärnfulla beskrivning av vad kulturen skulle kunna åstadkomma i samhället. ”Låt oss betrakta konstarterna som ett medel att vidmakthålla och fördjupa demokratin, medel att skapa människor med förmåga att reflektera, uppleva känslor och hysa medkännande på ett sätt som är förenat med samhällets ideologi.”[50] Tankarna förs osökt tillbaka till Åke Dauns ord i inledningen där han beskriver de grundläggande

[50] Ek 1989:107.

behov som förenar alla människor; sociala kontakter, omväxling i sinnesintrycken, självkänsla och egenvärde[51], behov av överblick och förståelse av de sammanhang vi lever i samt behov av inflytande över de yttre villkor som reglerar vårt liv. Den kulturdemokratiska diskursen är i högsta grad närvarande i dessa diskussioner. Sven B Ek följer i samma spår och menar att ”I stället för att önska oss stadsteater, opera, konsthall och museum i varje kommun bör vi ställa frågan ’vad är det vi behöver för att förbättra livskvaliteten i vår kommun och hur kan vi använda oss av konstarterna för att uppnå dessa förbättringar?”’ Jag skulle dock vilja justera detta lite genom att belysa en potentiell fara med att låsa sig vid att man skall använda just konstarter för att uppnå detta syfte. Smaken för vad som är utvecklande och främjande för den sociala kommunikationen kan inte enbart utgå från de traditionella konstarterna. Det måste finnas ett utrymme för nyskapande, annars faller hela idén med kreativitet och demokratiarbete redan i planeringsskedet. Nomi berättar att det i Trollhättan pågår ett projekt som kallas ”Ungdomspengen”. Detta innebär att ungdomar ska kunna söka pengar för i princip vilken typ av projekt som helst, även inom kulturområdet. De anställda på Magasin 15 bistår med sina erfarenheter och kunskaper, och först när förslagen kommit in ser man på om det är möjligt att genomföra. Pengarna kan alltså sökas förutsättningslöst och ansökningarna ha en kort handläggningstid. Nomi tycker personligen att detta initiativ är väldigt positivt, eftersom det gynnar kreativitet och inflytande bland ungdomar. Samtidigt är denna typ av projekt väldigt ovanlig inom kommunal verksamhet. Enligt Nomi finns det också i Trollhättan ett motsvarande projekt för äldre. Hon vill minnas att detta projekt har en inbyggd klausul som säger att bidrag ska gå till nyskapande verksamhet. Det är alltså inte verksamheter som har funnits sedan länge som ska få stöd, utan det krävs nya initiativ. Som hon ser det är dessa projekt viktiga inslag i det ständigt pågående demokratiarbetet.

Men som nämndes tidigare finns det två olika diskurser med olika mål i sikte som båda kämpar om makten och vill styra kulturlivet sin riktning. I den kulturekonomiska diskursen är det primära målet att kreativitet genererar ekonomisk avkastning. Kulturliv likställs gärna med kreativitet och denna ses som en samhällsdrivande ekonomisk kraft. Dan, folkpartist och andre vice ordförande i Trollhättans kulturnämnd, tycker de viktigaste egenskaperna hos en kulturarbetare är ”entusiasm” och en ”vilja till att bära fram kultur”. Han tycker att det fokuseras lite väl mycket på kultur för barn och ungdomar i Trollhättan och för lite på ett utbud för vuxna. Här kan man se spår av vad Lotte nämnde tidigare, om att politiker gärna snävar in kultur till att bli något man erbjuder människor. Om man betänker Dans tidigare uttalanden om att kreativitet är grunden till vår välfärd och att kultur handlar om upplevelser, blir den kulturekonomiska diskursen åter synlig.

> ***Dan:*** Det är allas medel och en stad är ju också alla människors finrum, och det innebär också att när man möblerar alla människors finrum får man ju försöka att ha fingertoppskänsla och se till att det inte är någonting för en själv, utan att det är någonting för andra, som andra uppskattar.

Dan talar om att det är viktigt att ”fostra en generation av öppnare människor”. Men samtidigt förefaller han ganska oförstående till att det fokuseras på kommunal barnverksamhet i den

[51] Daun 2003:15.

utsträckning som görs idag. Med tanke på den kulturdemokratiska diskursens visioner om att insocialisera barnen i ett system där de kan lära sig att kommunicera bättre genom skapande verksamhet, kan man fråga sig om han inte förstår de positiva aspekterna av vad detta kulturarbete för med sig i längden? Snarare är det så att de olika diskurserna representerar olika intressen som här lyser igenom; kulturförvaltningens tjänstemän vill demokratisera medan representanten för Folkpartiet vill satsa på kultur som lokaliseringsfaktor.

Vad utmärker en bra kulturarbetare?

Vad krävs för att visionerna med det kommunala kulturarbetet skall kunna förverkligas och hur definieras en bra kulturarbetare? Även här kan man se att den diskurs informanterna för stunden utgår ifrån bestämmer vilka kriterier som ska gälla för svaret. Birgitta på Kulturbyrån säger att det är viktigt att komma ihåg att det finns olika mål att sträva mot inom kulturen. Bakom det kommunala kulturarbetet ligger en politisk vision, och ”vi är satta att utföra det efter vår profession”. Hon säger att en bra kulturarbetare bör kunna uppvisa vidsynthet, mod och vilja och får definitivt inte vara trångsynt och inte komma med en massa pekpinnar. Kollegorna på Kulturbyrån har alla liknande uppfattningar. Lotte tycker att en riktigt bra kulturarbetare ska kunna ”öppna upp människor, kunna se, vara flexibel för situationen, inte vara förtryckande och inte underskatta människors förmåga. Och vara fantasifull”. Hon påpekar också att det är väldigt viktigt att hålla sig ajour med vad som händer inom kulturområdet, att utbilda sig på vägen, att våga öppna upp och ta emot nya influenser.

> ***Nomi:*** Brukare ska ha inflytande över vad man kan göra och hur man gör det, och det är det demokratifrågorna handlar om, att läsa av vad folk gärna vill göra och hur man får det att hända.

Kulturchefen Christer säger att det finns ett dilemma som man hela tiden måste handskas med när man arbetar med kultur. Han har väldigt svårt ”för det här med smakpoliser och där folk är experter och man hävdar att ingen annan begriper någonting och sådant där”, men samtidigt måste man förstå att man som kommunal kulturtjänsteman har en uppgift som man är satt att utföra. Och det är skattebetalarnas pengar som skall förvaltas på ett bra sätt. Christer säger att det finns en professionell sida utav jobbet som innebär att man har en distans till sina egna preferenser, ”alltså jag måste försöka föreställa mig nånting annat än bara mig själv”. Han talar också om att det är viktigt att utifrån sina erfarenheter kunna avgöra vad som är gångbart i olika grupper. Det sistnämnda, eller mer specifikt ”att kunna lyssna, titta och känna av vibbarna” beskriver även Nomi som viktigt. Hon anser också att en bra kulturarbetare måste vara öppen, nyfiken och kunnig inom sitt område. Men det där med vad som är gångbart och inte tror hon man ska se upp med, för vad betyder det? Innebär det att bara sådant som tilltalar en större publik bör ges utrymme? Nomi menar att det kan finnas uttryck som är extremt intressanta, men ganska smala. Det gäller att på något sätt försöka tillgodose behovet hos så många som möjligt, ha mod och våga följa sitt hjärta. Hon säger att kulturbegreppet rör upp stora och svåra frågor,

det är viktigt att diskussionen kring detta inte avstannar, eftersom begreppet ständigt omformuleras.

> ***Nomi:*** Och jag tror att något av det viktigaste man kan göra när man jobbar inom kultursektorn på något sätt det är att diskutera just dom här sakerna, och att ta till vara på vad folk har diskuterat tidigare och diskutera vidare och ständigt lufta dom här frågorna, för att kulturen är nånting som ständigt *förändras*, det ligger ju i begreppets natur på nåt vis och jag tror att diskussion ger väldigt mycket. Och nyfikenhet.

MAKT OCH NORMALISERING

Uppsatsens andra del belyser vilka svårigheter som är förenade med kvalitetsbedömning av kultur. Hur konstrueras normativa kategorier inom kulturlivet, och på vilket sätt är dessa förenade med maktrelationer? Vidare undersöks vad kulturell kvalitetsmärkning innebär i praktiken sett ur en kulturekonomisk och en kulturdemokratisk synvinkel. Kan de folkvalda representanterna för kulturnämnden ses som garanter för att folkets vilja förs fram i den offentliga debatten, eller styrs de också av olika diskurser och hur inverkar det i så fall på demokratin?

Svårigheter med kvalitetsbedömning

De kommunalanställda kulturarbetarna talar mycket om vikten av att arbeta med ”kvalitativ kultur” och att kulturen måste hålla en viss ”nivå”. De anser sig ha ett ansvar gentemot dem som är mottagare av deras tjänster eller produkter. Hur görs då denna kvalitetsbedömning som spelar en så central roll i informanternas arbete och vilka är bedömningskriterierna? Det finns en grundläggande motsättning som gör det svårt att bedöma vad som är kvalitativ kultur och vad som inte är det. Kulturen är alltid subjektiv. ”Skönheten ligger i betraktarens öga” är väl ett talesätt som är bekant för de flesta. Alla informanterna är tydliga med att man hela tiden måste ha subjektiviteten som utgångsläge när man arbetar med kultur. Det är helt upp till varje enskild individ vad man tycker är bra eller dåligt. Annika på Kulturbyrån säger att man egentligen aldrig kan avgöra vad som är bra kultur. Det är omöjligt att uppskatta eftersom vi är på olika nivåer och befinner oss på olika ställen i livet, men ”så länge det ger någon något så är det bra kultur då, kan jag tänka”, säger hon. Dan anser att ”kultur är beroende på den människan som står framför dig. Det som är kitsch för en är något vackert för någon annan.” Han säger att det som främst avgör definitionen för vad som är bra och dålig kultur är vem brukaren är. Kulturen är alltså både relativ och subjektiv. Vad som egentligen ryms i själva kvalitetsbegreppet har samtliga informanter svårt att sätta fingret på. Lotte beskriver det som en ”kvalitetssak som man känner när man är utbildad”. Nomi säger att vad som är hög kvalitet är väldigt individuellt, och beroende av i vilket sammanhang man ställer frågan. Utifrån ett urvalsperspektiv för vad som ska få stöd och inte så blir det troligen ett svar. Men om hon talar för sin egen del så kännetecknas god kvalitet av en känsla som sitter i maggropen, och vill beskriva det som en personlig känsla av ”att det här talar till mig”.

> ***Nomi:*** Man känner att det är någonting som.. berör en på något sätt. Först tänkte jag säga att det är ett väl genomarbetat arbete på något vis, att det finns någon form av kunnande bakom, men sen kom jag på att det behöver faktiskt inte vara det för att man känner att det är värdefullt, och väldigt kvalitativt kulturellt uttryck heller, utan det kan vara någonting som är ganska spontant och som kan ge en *fantastisk* känsla, och som kan vara *extremt* värdefullt tycker jag.

Den franske sociologen Pierre Bourdieu talar om socialt kapital och kulturellt kapital, och hur dessa två bakomliggande faktorer till viss del styr våra handlingsmönster[52]. Det sociala kapitalet innefattar olika typer av värdefulla relationer inom det egna sociala fältet, eller kan spänna över gränsen till andra fält. Till kategorin kulturellt kapital räknas högre utbildning som ses som legitim och auktoritativ kunskap av andra inom den egna diskursen. Det är tydligt hos informanterna att kvalitet är något som är nära förenat med utbildning och erfarenhet inom kulturområdet. Man skolas in i att kunna uppskatta kultur enligt de normer och ramar som konstitueras och upprätthålls av kulturlivets egna diskursiva institution. Nomi tror definitivt att kulturupplevelser till viss del handlar om erfarenhet. Genom studier så kan man lära sig att se fler dimensioner i en film eller i ett konstverk, menar hon.

> ***Nomi:*** Det är klart att man kan uppskatta en film eller ett konstverk helt utan *några* förkunskaper, men det tillför extra dimensioner, med tidigare erfarenhet och förkunskaper. Men därför är det väldigt svårt för alla människor har väldigt olika bakgrund och förkunskaper och referensramar. Och därför är det väldigt svårt för en människa att döma över någon annan människa, alltså vad någon annan ska ta till sig för någonting.

Om subjektivitet är en utgångspunkt och varje individ är på olika nivåer när det gäller förmåga att tillgodogöra sig kulturlivets frukter, kan det tyckas både omöjligt och onödigt att över huvudtaget försöka göra en kvalitetsbedömning. Men samtidigt måste det finnas någon form av riktlinjer eftersom skattebetalarnas pengar skall förvaltas på ett bra sätt. Återigen hamnar vi i en diskussion om vad man vill med den kommunala kulturen och vad man önskar få för resultat av denna verksamhet. Lotte, som arbetar på Kulturbyrån, tror att alla aktörer på sätt och vis är med och bestämmer vad som är bra kultur, men säger att tjänstemän har väldigt stor makt eftersom det är de som väljer ut ett utbud av kultur som de sedan presenterar för andra människor. Hon säger att kulturen hela tiden är betygsatt, men det tror hon inte alltid att folk har riktigt klart för sig. ”Det är ju inte vem som helst som kan komma och säga att ”nu ska jag göra Wagners Ringen!” och få pengar till det, utan det finns ju en massa urvalsprinciper.

Kanske borde man fråga vem det är som bär upp de olika diskurserna, vem som konserverar meningsinnehållet och bestämmer vad som skall normaliseras och varför? Åke Daun hävdar att de människor som delar en gemensam kultur är fångna i en idévärld, som tenderar att utestänga sådant som inte logiskt eller innehållsligt är förenligt med deras egen kultur. Det kan vara alla typer av främmande impulser, som kan te sig frånstötande på grund av kulturell oförståelse och kanske även på grund av språkliga brister. Daun menar att kulturen är farlig därför att den fördömer och tar avstånd på osakliga grunder. Den tar mer hänsyn till lösa argument som inkluderar värderingar som människosyn, smak och livskänsla än till faktiska argument. Kulturen är inte bara farlig i ett internationellt perspektiv, utan även inom vår egen del av världen. Daun anser att kulturens ramar kan begränsa våra handlingsmöjligheter och hindra vår kreativa utveckling. ”Tusen alternativ till våra handlingar kommer vi aldrig att få se, därför att den kulturella tvångströjan har alltför små hål för ögonen.” Daun menar att det ligger i kulturens

[52] Broady & Palme (red) 1993.

natur att vi tar avstånd från sådant som ter sig onaturligt. Det är just detta som är farligt med kulturen, att den är normativ och bestämmer vad som skall anses som riktigt eller normalt. ”Tingens nuvarande ordning – hur den än uppstått – inlemmas i vår inre bild av den naturliga ordningen. Omgivningen legitimeras genom sin blotta vardaglighet. Detta ökar svårigheterna att genomföra samhällsförändringar. Det psykologiska motstånd som här åsyftas är lika starkt bland politiker som bland oss andra.”[53] Vilken diskurs som för tillfället är hegemonisk och styr aktörerna, avgör vilka bedömningskriterier som skall gälla.

På Statens konstråds Internetsida finns en serie samtal publicerade, där det diskuteras om konst och kultur. Här kan man tydligt läsa ut hur graffiti hamnar under ribban för vad som anses vara ”fin” eller riktig kultur. Denna värdering kan anses som snäv**,** om man har ett bredare kulturdemokratiskt synsätt som utgångsposition för vad kulturpolitiken borde verka för i samhället. Detta normbaserade tyckande kan ses som ett konservativt uttryck för hur man inom kulturlivet strävar efter att behålla gamla borgerliga ideal. Ett kulturelitistiskt sätt att bedöma vad som är konst och inte innebär ett aktivt maktutövande av en liten krets invigda. De som befinner sig runt om denna krets bidrar till att upprätthålla ordningen genom att inordna sig i och acceptera de normsystem som eliten har bestämt åt dem. Frågan är om den begränsning denna kulturelitism innebär verkligen gynnar den kreativitet som den kulturekonomiska diskursen efterfrågar, eller den demokratiseringsprocess som den kulturdemokratiska diskursen strävar efter. Men den ordning där en kulturelit har monopol på att bedöma kulturella uttrycksformer som en gång konstituerades är inte huggen i sten, utan alla som ingår i en diskurs har också möjlighet att i någon mån omformulera den. Det är dock högst troligt att man i ett läge där man ifrågasätter rådande normsystem, möter motstånd eller utsätts för sanktioner. Annika, som själv är konstnär, har fått intrycket att konst inte får vara för glad eller enkel, för då anses den inte som seriös. Detta är ett exempel på hur normbrott kan resultera i sanktioner.

Man kan fråga sig varför inte graffiti skulle kunna vara lika värdefull konst som en tavla av Ernst Billgren eller Zorn. Förklaringen ligger troligen i att det finkulturella kulturetablissemanget utgör den rådande diskursen, medan graffitikulturen tillhör en motdiskurs som inte bygger på samma värdegrunder och som inte har samma tolkningsföreträde. Enligt Pierre Bourdieu kan man definiera motkulturer, eller motdiskurser, som allt det som den officiella kulturen inte omfattar; allt det som befinner sig i marginalen utanför etablissemanget[54]. Att graffiti länge har behandlats som rena skräpet av företrädare för den etablerade konstvärlden kan ses både som en sanktion mot dem som bryter mot rådande normer och som ett försök att hålla tillbaka uppåtsträvare inom konsthierarkin som strävar efter att få makt över tolkningsföreträdet. Från att ha varit högst provocerande kan man nu se hur en pågående normaliseringsprocess har denna typ av kulturyttring under bearbetning. Att en graffitikonstnär som jagats av Connex i Stockholms tunnelbanor plötsligt ställs ut i ett galleri på Östermalm är knappast en slump. Den hegemoniska diskursen har ”ätit upp” ett annat kulturuttryck och gjort det till sitt eget.

[53] Daun 2003:103.
[54] Bordieu1991:24.

> ***Nomi:*** Hur kan man säga att det som en symfoniorkester framför i budskap skulle vara bättre eller sämre än det som framförs i en hip-hop-konsert? Det är väldigt svårt att säga, det handlar ju mer om tyckande… och bakgrund.

Att värdera kulturer eller kulturyttringar är enligt ett kulturrelativistiskt synsätt omöjligt, eftersom varje kultur bör studeras utifrån sina egna premisser. Därför är graffiti lika mycket kultur för de som delar denna kulturuppfattnings värdegrund som konst är för de etablerade och professionella konstnärerna. Problemet är bara att de senare rider på den konservativa offentliga våg, som fortfarande tenderar att höja de gamla borgerliga finkulturella idealen till skyarna. Att bakomliggande budskap i kulturella yttringar är problematiska att kvalitetsbestämma, håller Nomi verkligen med om. I själva uttrycket, ”där blir det mycket mer personligt tyckande, än att man kan bedöma det objektivt”, säger hon. Ordet smak anses vanligen symbolisera något som uppstår spontant och naturligt, men detta är en illusion. Enligt Bourdieu är det också människors och gruppers habitus som gör att bestämda positioner i det sociala rummet är knutna till bestämda smaker. Men Bourdieu anser att smak som förmåga till omedelbara och intuitiva omdömen om estetiska kvaliteter inte låter sig separeras från en liknande förmåga att urskilja olika maträtters smaker. I detta fall anses det gärna just som ”naturligt” att en person föredrar vissa rätter framför andra[55]. Kvalitetsstämpeln som används inom kulturlivet är alltså nära förknippad med professionella kulturutövares och professionella kulturbedömares smak och sociala position.

Enligt informanterna är det viktigt att en kulturarbetare inte är dömande eller nedvärderande. Enligt Birgitta på Kulturbyrån skulle det vara helt fel att betygsätta det som barnen skapar i det demokratiserande kulturarbete de eftersträvar. Det pedagogiska budskapet som kulturarbetarna talar om är främst att barn skall lära sig att uttrycka sig, känna sig värdefulla och att de ska våga ta för sig. Barnen ska lära sig att förstå sin omvärld och bli förstådda. Ett ledmotiv i detta arbete är att alla ska vara delaktiga och känna att de kan påverka sin omvärld. Men vad händer när man betygsätter kultur i kulturlivet i övrigt? Vad man *säger att man gör* och *vad man gör* stämmer inte riktigt överens. Frågan är om det pedagogiska budskapet når fram när kulturarbetet styrs av den inkluderings- och exkluderingsprocess som bedömningen utgör. Alla budskap är i teorin lika viktiga men i praktiken spelar det roll vem det är som framför dem. Häri ligger en grundläggande paradox: Kulturen är subjektiv och egentligen är det omöjligt att bestämma kvalitet, men samtidigt görs ständigt kvalitetsbedömningar.

Professionella och amatörer

Kulturlivets diskurs är uppbyggd av inbördes konstruerade kategorier, och denna rangordning är förknippad med maktrelationer. En utbredd metod bland informanterna är att kvalitetsbestämma kulturutövare genom att kategorisera dem som professionella eller amatörer. Dels handlar det om professionella *kulturutövare* och dels om professionella *kulturbedömare*, och en person kan inneha båda subjektspositionerna. Båda dessa professionaliteter innebär ett ägande av kulturellt kapital, som i kulturlivets praktik berättigar dem att ta sig tolkningsföreträde. I informanternas utsagor

[55] Broady & Palme (red) 1993:247.

förekommer så många avvikelser från den normbestämda kvalitetsbedömningsmallen, att gränsen mellan amatör och professionell i det närmaste upplöses och istället antar formen av en glidande skala. När det resoneras kring definitionen av de båda förknippas ofta professionell med seriös och amatör med oseriös. Vad är då en professionell kulturutövare? Enligt informanterna är exempelvis en konstnär professionell när denne lever på sin konst, finns representerad på många viktiga ställen och därigenom har blivit *erkänd*. Professionalitet är dessutom ofta förknippad med högre konstnärlig utbildning. Annika, på kulturbyrån, säger att det är mycket diskussioner kring ifall någon lever på sin konst eller inte. Men hon menar att detta inte är en rättvisande kvalitetsstämpel, eftersom de ekonomiska förutsättningarna ser olika ut för olika individer, och ”man kan ju leva knapert på det” men ändå leva på det. Andra tankar som dyker upp är att man kan ha det så väl ekonomiskt förspänt att man inte behöver bekymra sig för inkomst, utan kan välja sysselsättning helt enligt sin egen vilja.

Att ”ha ett namn” är också något som informanterna förknippar starkt med att göra karriär i kulturlivet. Annika menar att det är lite mode i att någon blir känd över en natt idag. Helt plötsligt riktas all uppmärksamhet mot en person, för att i nästa stund riktas mot någon annan. Detta att uppnå stjärnglans tycker hon inte riktigt hör samman med kreativitet och skapande egentligen, och säger att det är förrädiskt att bedöma någon bara efter namnet. Till exempel nämner hon att det är vanligt att någon som redan är känd som musiker eller skådespelare, senare även börjar hålla på med konst. Hon menar inte att konsten behöver vara sämre för det, men tycker det är lite fel att man kan rida på sitt namn**.** Dessa orättvisa förutsättningar talar även Nomi om. Hon menar att det är väldigt tydligt att professionella och amatörer spelar på olika arenor inom kulturlivet. ”Har man ett namn man känner igen så har man helt andra förutsättningar!”, tror Nomi. Själv anser hon, liksom de flesta informanterna, att amatörer och professionella kan vara precis lika duktiga och att det till sist är betraktarens professionalitet att avgöra vad man anser vara bra och inte. Men ”folk som försörjer sig på det har oftast andra möjligheter att utveckla sitt kunnande och experimenterande”, säger hon. Lotte säger att det inte går att jämföra amatörer med professionella, men hon lyckas ändå ge en tydlig beskrivning av vad som skiljer dem åt:

> ***Lotte*****:** En amatör jobbar ju liksom mycket mer, en amatör kan ha mycket mer lust och ha roligt och behov och allt det här, en konstnär eller en professionell jobbar ju kanske på ett annat *sätt* då va, mot ett speciellt mål, man ska göra en speciell uppgift eller man har någon speciell *idé* som man ska *förverkliga* och då jobbar man på många olika sätt, runt omkring, så att på det sättet kan man säga att det är mer seriöst, att man ska nå det där målet; om det nu är en föreställning eller en utsmyckning eller vad det är. Och en amatör har ju faktiskt inte det kravet på sig, på det sättet.
> ***Elva:*** Men kan man inte arbeta lika seriöst som en professionell och lägga ner tid och kraft?
> ***Lotte:*** Jo, tid och kraft kan man göra kvantitativt ja, jag tänkte mer kvalitativt, så att säga.

Lotte säger sig förespråka mångfald och påpekar att kulturarbete handlar om att tillfredställa alla människors behov, men i hennes diskussion blir samtidigt de kulturburna normerna tydliga. Hon säger att det är viktigt att tillfredställa alla människors behov, ”men det ska ändå vara en hög nivå på det, man får inte ge avkall på nivån, för då är det liksom kört någonstans, då har man sänkt sig

när man plockar in allt möjligt". Hon fortsätter med att spekulera i vad som skulle hända om exempelvis en konsthall skulle börja "hålla på med amatörer hej vilt". Hon hävdar att om så skulle ske skulle publiken till slut sluta komma dit, eller i alla fall den publiken som uppskattar bra konst, eftersom det är ju en publik det handlar om, "och en publik kräver ju faktiskt en viss nivå.". Här talar Lotte om ett behov av att upprätthålla en ordning i den egna diskursen, i kulturlivet. Den subjektsposition hon antar är både den privata konstnärens och den professionella betraktarens. Genom att ha skaffat sig utbildning och erfarenhet inom området har hon tillägnat sig en högre position inom den egna diskursen. Hon har också genom erfarenheten fått de verktyg som krävs för att hon enligt den egna diskursens normsystem ska anse sig mogen att bedöma kvalitet i konsten.

Den eftertraktade ytan högst upp i rampljuset inom denna diskurs är begränsad. En konstnär som har kämpat sig upp i hierarkin, till toppen av detta "maktens isberg", måste noga vakta sin position för att få behålla sin plats. Ett sätt att skydda sig är att se till att de nykomlingar som hungrigt nafsar i vaderna och som drivs av samma önskan att komma upp och inta samma plats, aldrig kommer upp. Enligt Bourdieu är åldrandet att betrakta som en ständigt förnyad skapelse av striden mellan dem som har makten och kämpar för att behålla den, och dem som vill få makten och inta de dominerades position; "Det är själva kampen som utgör fältets historia. Det är genom kampen som fältet får tidsstruktur."[56] Detta hierarkisystem inom kulturlivet tenderar att sträva efter en uppdelning i "vi och dom", eller snarare "vi och dom som vill vara som vi", än att främja ett fritt kreativt skapande som alla kan ta del av. Bourdieu menar att all maktutövning går hand i hand med en diskurs som syftar till att legitimera makten hos den som utövar den. "Man kan till och med säga att det specifika i varje maktförhållande är att det bara har full kraft under förutsättning att det döljs som sådant. Kort sagt, för att uttrycka det enkelt, politikern är den som säger: 'Gud är med oss.' Dagens motsvarighet till 'Gud är med oss' är 'den allmänna opinionen är med oss'."[57] Han anser att den önskade effekten är att inpränta en idé om att det finns en allmän opinion och härigenom legitimera den politik som förs och stärka de förhållanden som möjliggör den.

Den moderna idén om att människor har en fast identitet har fått ge vika för teorin om att varje människa innehar flera olika flexibla identiteter, där den som passar bäst i situationen blir den som dominerar. Därför kan man också få motsägelsefulla svar från informanterna, beroende på vilken subjektsposition de själva antar när de svarar. Om en person exempelvis är både yrkesverksam konstnär och kommunanställd kulturtjänsteman skulle detta kunna vara förenat med att dessa olika identiteter ibland kolliderar. När det handlar om teater för barn, säger flera på Kulturbyrån uttryckligen att det måste vara en viss nivå på det hela. En informant skulle aldrig drömma om att ta in amatörteatergrupper i verksamheten eftersom det då genast skulle bli svårt att garantera kvaliteten på det hela. Men det faktum att hon själv inte har någon professionell utbildning inom det område hon själv arbetar med, utgör inget hinder för att hon själv ska betrakta sig som professionell. Kanske beror detta just på att hon är anställd av kommunen. Genom att tillträda denna tjänst intar hon en fastställd yrkesidentitet. Efter att ha passerat en

[56] Broady & Palme (red) 1993:234.
[57] Bourdieu 1991:243.

liminalfas och bedömts av någon som lämplig för arbetet, får hon fördelar av den legitimering och den status det innebär att kunna kalla sig professionell kulturutövare. Som kommunal kulturarbetare har hon även makt att välja åt andra vad hon anser vara god kultur. Enligt diskursteoretikerna Winther Jörgensen och Phillips är makt både det som skapar vår sociala omvärld och det som gör att omvärlden ser ut och kan omnämnas på vissa sätt medan andra möjligheter utesluts. Makt kan således vara både produktiv och begränsande.[58] Den kulturella arenan exkluderar och inkluderar enligt sina egna premisser och interna normer. Kulturhuset Jeriko i Malmö drivs av två ideella föreningar; Mix musik och Jazz i Malmö och beskrivs som en musikalisk ”mötesplats för människor”. I ett samtal säger en av de ansvariga att det är det fria kulturlivet som har tagit på sig uppgiften att se till att kulturlivet i samhället blir något som är tillgängligt för alla människor:

> I min framtidsvision ska delaktighet vara självklar! Svensk kulturpolitik har på ett beundransvärt sätt lyft fram kulturen. Men den ligger fast i det gamla tänkandet som byggdes på 70- och 80-talet. Då skapades institutionerna dit folket skulle vända sig för att konsumera eller uppleva kultur. Nu har Sverige förändrats radikalt. I dag ser befolkningsstrukturen helt annorlunda ut. Människor som kommer hit känner sig varken delaktiga i institutionerna eller hur de vuxit fram. Det har uppstått ett glapp. Och det är vi, aktörer från det fria kulturlivet, som fått axla ansvaret att fylla ut glappet. Det är vi som ser till att dessa människor har en plats i kulturlivet![59]

Han talar så vackert om att människor själva ska få välja vad de vill höra för musik på Jeriko och att hela huset, alla led måste känna sig delaktiga. Men bara några rader senare möts man av något motsägelsefullt:

> Vi värnar också mycket om kvalitet. Skulle aldrig presentera en konsert med en amatörgrupp. Vi har inget emot amatörer. Men det konstnärliga är viktigt. Men för oss är också de andra aspekterna, de sociala, lika viktiga i kulturpolitiken. Det är de som gör, och jag upprepar, att människor känner sig delaktiga.[60]

Här är de båda kulturdiskurserna och de diffusa kvalitetsbegreppen insyltade i varandra i en paradoxal ställning. Samtidigt som han värnar å det varmaste om att alla ska känna sig delaktiga, talar han i värderande ordalag om kvalitet i musiken. Är då alla med musikintresse verkligen välkomna att vara delaktiga? Är det i själva verket inte så att vissa istället exkluderas då de underkänns av det elitistiska i detta uttalande? Alla har olika smak när det gäller kulturyttringar och tolkar begreppet kultur olika. Detta medför att man egentligen inte kan kvalitetsbedöma kultur. Trots detta betraktas kvalitetsbedömning som något naturligt som alla kulturutövare måste stå ut med ända från det att de börjar presentera sina kulturprodukter för andra inom den finkulturella världen. Lotte på Kulturbyrån har en ganska klar uppfattning om vem som kan kallas professionell och inte; ”är man anställd symfoniker i Göteborg så kan man liksom inte ha gått en ABF-kurs va”. Hon menar att amatörerna kan vara ”rätt armbågiga och ska ta samma plats och

[58] Winther & Jörgensen 2000:20.
[59] Samtal med Orlando Pinêro. I Nordin 2004:20.
[60] Samtal med Orlando Pinêro. I Nordin 2004:20.

resurser" som professionella konstnärer. Detta kan till exempel innebära att konflikter uppstår i utställningssammanhang, om inte alla är lika klara över var gränserna går. Lotte "tycker det är fel att de vill ha samma utrymme, för du förväntar dig inte att en som har gått en ABF-kurs ska sitta i konserthuset i Göteborg va". Någonstans finns det en gradering där, en kulturkvalitet säger hon, som är jättesvår att ta på. Men någonstans så "stämmer det ju rätt bra överens mellan människor när man börjar prata om det, vad en amatör står för". Lotte tycker visst att amatörer ska finnas, eftersom hon förespråkar mångfald, men hon menar att de lätt blandas ihop på ett felaktigt sätt.

> ***Lotte:*** Amatörer, ja det är dom som tycker det är roligt, en del är jätteduktiga, och många konstnärer är autodidakter, så det är inte det va, men amatörer är väl fortfarande dom som kanske inte är så självständiga och har mycket kvar att lära, det kan bli en som är en väldigt god hantverkare, hantverksmässigt så kan man sätta sig och göra bilder som är snygga och fina och allt det här, men som kanske inte har så mycket personligt innehåll.

Gränserna för vem som är professionell och inte är svår att avgöra, även för en professionell kulturbedömare. Birgitta säger att "ibland blir amatörerna så duktiga på att vara amatörer så dom faktiskt gränsar till att bli professionella och kan leva på det. Dom går över gränsen, är autodidakter och blir duktiga". Kategoriseringar kan vara problematiska och fel använda kan de ruta in verkligheten i ett nät av interna blockeringar. Diskursteoretikerna Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips hänvisar till hur Stuart Hall resonerar kring de begränsningar bruket av kategorin "svart" kan innebära idag: "Liksom alla andra gruppbildningar döljer kategorin 'svart' de skillnader som finns i gruppen. Således bortser man exempelvis från att 'svarta' kvinnor i vissa fall har mer gemensamt med 'vita' kvinnor än med 'svarta' män. Gruppbildningar är alltid tillslutningar i en obestämbar terräng, och liksom all annan diskurs fungerar de bara genom att utesluta alternativa tolkningar."[61] Man kan koppla samman detta med den kritiken mot att kulturen värderas trots att den är subjektiv. Detta medför i praktiken att vissa kulturutövare inkluderas och andra exkluderas på odemokratiska och diffusa grunder. Sett ur en kulturdemokratisk synvinkel motverkas alltså den kommunala kulturverksamhetens syfte av det hegemoniska kulturlivets normativa ramar.

Diskursiva kontrollinstrument

På något sätt reproduceras alltså en föreställning om att det finns en kvalitetsskillnad mellan de båda kategorierna. Detta innebär i praktiken ett effektivt kontrollinstrument som bidrar till att bibehålla diskursens ordning. Frågan är vilka inverkningar maktrelationerna inom kulturlivet har på det kommunala kulturarbetet? Kulturyrken har av tradition inte betraktats som några riktiga yrken, utan ofta som lite "flummiga" och svåra att sätta fingret på. I sin strävan att bli respektabla har kulturarbetare därför varit tvungna att utarbeta strategier för att skapa en egen yrkesidentitet. Ett tacksamt sätt är att imitera och jämföra sig med andra yrkeskategorier. Nomi tror att hantverk på något sätt är lättare att bedöma, än de budskap som kulturen ofta bygger på. Ett hantverk kan man läsa sig till på ett annat sätt, det handlar inte bara om tycke och smak. Det är intressant att

[61] Winther & Jörgensen 2000:52.

flera av informanterna, som själva är professionella kulturutövare, liknar sitt arbete vid andra yrken. Birgitta har uppfattningen att man kan jämföra det kommunala kulturarbetets profession med en läkares. ”En person kan ha tio års erfarenhet och vara utbildad läkare. Men en person som har läst läkarböcker i fyrtio år kan i och för sig vara jätteduktig, men han är ingen läkare för det!” Kanske kan dessa liknelser tolkas som ett försök att vinna yrkeslegitimitet och ett tecken på att det faktiskt inom kulturlivet finns en avsaknad av såna fastställda kvalitetskriterier som kan återfinnas i de flesta andra yrken. Vad som sker vid uppdelningen av amatörer och professionella är ett självformulerande av diskursens hegemoniska elit som kontrasterar sig mot dem som är underordnade denna. Men de som har tagit sig tolkningsföreträde skulle inte klara av att upprätthålla sin diskurs utan de lägre stående amatörerna. Utan en stor publik på en konsert skulle det knappast vara intressant att trängas längst fram vid scenen. Det är liksom trycket från folkmassan bakom som är bevis för att denna plats är åtråvärd. Att vissa betraktar sig själva som professionella och andra som amatörer innebär alltså en avgränsning mot andra grupper inom den egna diskursen, men samtidigt står dessa grupper i ett dialektiskt symbiosförhållande till varandra. Denna hierarkiska ordning formuleras och reproduceras genom att professionella kulturutövare i betydande positioner refererar till varandras preferenser och interna kontaktnät. Birgitta på Kulturbyrån berättar att ett nationellt nätverk av regionala kulturkonsulenter väljer ett utbud av det absolut bästa inom kulturområdet, och ”utifrån det väljer vi det som är allra bäst”. De regionala kulturkonsulenterna förväntas besitta både den erfarenhet och utbildning som anses fullvärdig enligt den egna diskursens normsystem. Därmed har de fulla rättigheter att tillsammans med andra konsulenter avgöra vad som är kvalitativ kultur och inte. Man kan ifrågasätta i vilken grad de politiska partiernas kulturvisioner verkligen får ett genomslag i det kommunala kulturlivet, när kommunala kulturtjänstemän och representanter förlitar sig på de professionella kulturbedömare som konsulenterna utgör.

> ***Lotte:*** Det finns ju konstkonsulter och så som köper in, och jag tycker personligen att det är väldigt viktigt att man hela tiden väljer nya, så att det hela tiden är nya människor som *väljer*, och dom ska faktiskt helst vara utbildade och så och ha rätt lång erfarenhet. Det måste hela tiden, alltså man får inte sitta på en post i tjugo år va, utan man ska ha ruljans på det, för kultur är alltid, nånstans är det alltid subjektivt va, det kommer man inte ifrån, det vore dumt att tro att man kan välja konst objektivt… Alla ska få en chans att komma in då, i dom här yrkesprofessionerna.

Men har alla en chans att komma in i det kommunala kulturlivet? Kulturchefen i Trollhättan, Christer, är övertygad om att det håller på att bildas en kreativ elit. Han tror att det nyliberala samhället där kreativitet blir en handelsvara kommer att åstadkomma nya klassklyftor i framtiden, där inte alla har samma möjlighet att vara delaktiga. ”Därför är det kommunala kulturarbetet väldigt viktigt”, anser han. ”Kultur skall inte vara någonting som bara vissa har råd med, utan den skall vara tillgänglig för alla.” Men han har inte mycket till övers för de olika kultursammanslutningarna, i synnerhet inte lokala konstföreningar, som han menar bedriver ren gillesverksamhet.

> ***Christer:*** De säger att de är fackliga till sin bas och att vem som vill ska få vara med, men i praktiken kan man bara väljas in, av andra som gör en kvalitetsbedömning.

När det gäller rätten till inflytande i frågor som exempelvis rör offentliga utsmyckningar, är Lotte helt klar över sin åsikt. När hon svarar på frågan om inte SAAB-arbetare också ska få tycka till om vad som ska uppföras på torget, träder hon åter in i rollen som professionell kulturbedömare. Lotte tycker visst att dom kan få vara med som referensgrupp, ”som vanliga brukare så kan man få va med och tycka och så”, men ”dom ska inte få styra och bestämma”, för det kan sluta i katastrof! Magkänsla verkar vara de främsta kriterierna som styr kvalitetsurvalet, men det är bara de professionella kulturbedömarnas magkänsla som räknas. Glada amatörer är välkomna i leken, så länge de håller sig på mattan.

Etnologen Alf Arvidsson motsätter sig hur det ”snäva” kulturbegreppet (kulturella uttryck eller yttringar) trängs undan från det etnologiska ämnet. Han menar att man inte på ett rättvist sätt kan fösa samman så många varierande uttryck i en och samma fålla. Han undrar varför ett sådant begrepp används för att sammankoppla så många olika uttryck som dessutom uppvisar mer formvariation än gemensam substans. Till exempel kan man inom begreppet finna milsvida skillnader mellan talad eller skriven text, textlöshet; seriös text och nonsenstext; performativa former och föremål; ljud och/eller ljus och närhet eller avstånd mellan producent och konsument. Arvidsson undrar varför man inte kan ta varje form för sig på dess egna villkor? En anledning är troligen att de olika konstarterna delar en gemensam diskursiv grund; de är högsymboliska. I dem bor en ”förmåga att förmedla symboliska värden långt över sin ytliga betydelse – vilket gör att vad som utgör en konstart definieras av att det finns en kompetent publik som kan motta symboliken.”[62] Arvidsson jämför med att exempelvis tjurfäktning kan betraktas som en skön konst i rätt sammanhang, men som djurplågeri i andra. En annan anledning kan vara ”konstarternas problematiska ställning inom den samhälleliga produktionen. De kan inte, som de flesta yttringar i samhället, underläggas en kapitalistisk produktionsordning; genom att varje ny enhet också är en helt ny produkt går de inte att inordna i en serieproduktion utan att tappa sin symboliska betydelse.”[63] Samhälleliga institutioner återskapar genom sina särskilda riktlinjer och förordningar de normer och maktstrukturer som kulturen bygger på, samtidigt som de konstruerar nya.

> En politisk ideologi som konservatismen förutsätter bland annat att institutioner kan stå som garanter för kontinuitet, och att denna kontinuitet är någonting värdefullt i sig. Men som vi har kunnat notera är det inte givet att den typ av kontinuitet som en diskurs säkerställer nödvändigtvis är normativt god. Anställda vid utrikesdepartementet kan uppleva att de sköter sitt jobb, samtidigt som andra aktörer, exempelvis utrikespolitiker eller byråkrater i andra departement, upplever att de på grund av diskursens tröghet framställer en produkt som saknar efterfrågan.[64]

[62] Alf Arvidsson 2000:11.
[63] Alf Arvidsson 2000:11.
[64] Neumann 2003:138.

Exempelvis har Skattemyndigheten sina bestämda ramar för vad som skall räknas som yrkesmässigt kulturarbete när det gäller kulturellt utövande av exempelvis konst, musik och teater. De skiljer på en hobby- och yrkesnivå som grundas på utövarens inkomststorlek. I egenskap av professionell kulturutövare konstaterar Lotte att ”om man inte är lönsam skall man inte finnas”, enligt Skattemyndigheten. I praktiken innebär det att en konstnär kan vara erkänd men ändå inte betraktas som professionell eftersom han inte har en betydande inkomst. Arbetsförmedlingen spelar också på denna uppdelning mellan professionella och amatörer. Endast erkända konstnärer får exempelvis finnas med i deras Bildbank. Arbetsprover och meritlista över utställningar skall bedömas och godkännas för att man ska få tillträde till denna service. Dessa roller som professionella kulturbedömare innebär att Arbetsförmedlingen och Skattemyndigheten som institutioner är vanskliga eftersom de förutsätter att kulturutövare skall bedömas efter samma strikta regler som alla andra i arbetslivet. De vill med andra ord tämja en okontrollerbar diskurs in i sin egen genom lagverk och ekonomiska sanktioner. Dessa ramar kan i sin tur bidra till att återskapa och förstärka klyftan mellan professionella och amatörer, eftersom institutioner av tradition utstrålar legitimitet och sanning.

Flera av informanterna uttrycker sitt ogillande, och menar att de alltför snäva riktlinjerna ytterligare försvårar de redan dåliga förutsättningarna för att överleva som konstnär eller kulturutövare. Man kan också ifrågasätta vilken kompetens dessa institutioner har, i synnerhet Arbetsförmedlingen, som anser sig ha rätten till ett tolkningsföreträde när det gäller att bestämma vilka som ska ha tillträde till Bildbanken. Och återigen faller vi tillbaka på det grundläggande problemet med att kulturen är subjektiv. Alltså kan man fråga sig om kulturlivet verkligen är förenligt med de krav på arbetserfarenhet som finns i samhället i övrigt? I annat fall kan väl institutionernas inblandning närmast liknas vid ett obehörigt överförmynderi? Man kan starkt ifrågasätta de normbevarande signaler som exempelvis Arbetsförmedlingen förmedlar när vissa inkluderas och andra exkluderas ur deras system. Detta kan förefalla märkligt i ett land som styrs av en socialdemokratisk regering, men kan ses som ytterligare ett exempel på marknadsekonomins ökande inflytande. Vad hände med de gamla socialistiska idealen där kultur verkar demokratiserande i samhället? Dubbelmoralen i att kulturen skall vara tillgänglig för alla, samtidigt som inte alla ges samma tillträde till diskursens centrum, viker inte undan självmant. Och om nu en liten ”klick”, eller kulturelit tar sig tolkningsföreträde och bestämmer riktning på kulturutvecklingen, borde väl människor genom kulturnämnden ha en möjlighet att politiskt påverka urvalet i det kommunala kulturlivet.

Kulturnämnden – folkets förlängda arm

De folkvalda representanterna för kulturnämnden ser sig själva som folkets förlängda arm som skall föra fram folkets röst i den offentliga debatten. Men innebär detta att allmänheten verkligen har ett inflytande över det kommunala kulturlivet? Winther Jörgensen och Phillips refererar till Ernesto Laclau som menar att representativ demokrati innebär att ”vi har valt några representanter som kan vara närvarande på våra vägnar medan vi själva uppehåller oss någon annanstans. Idealet är att det ska råda överensstämmelse mellan representanten och den grupp

han eller hon representerar. Representanten ska förkroppsliga gruppens vilja"[65]. Men det här innebär en motsättning när den representativa demokratin skall utövas i den praktiska politiken, eftersom det enligt diskursteorin inte finns några objektiva grupper. Detta eftersom grupper alltid bildas genom kontingenta ekvivaleringar av olika element. "Det förhåller sig alltså inte så att det först skapas en grupp och denna grupp sedan låter sig representeras; grupp och representant konstitueras i en enda rörelse. Det är först i det ögonblick som någon talar om eller till en grupp eller på en grupps vägnar som gruppen konstitueras"[66]. Detta hänger givetvis nära samman med den tidigare diskussionen om subjektspositioner och identitet. Man kan se det som att representanterna för kulturnämnden intar olika subjektspositioner beroende på vilken diskurs de för stunden befinner sig i; den kulturekonomiska eller den kulturdemokratiska.

Som tidigare nämnts är Carina förtroendevald politiker inom socialdemokraterna och ordförande i kulturnämnden i Trollhättan. Dan är motsvarande inom folkpartiet och andre vice ordförande i samma nämnd. De har *själva valt*, men de har också *blivit valda* av folket att tillträda en position som innebär makt inom det specifika område som den kommunala kultursektorn utgör. Som en logisk följd av detta kan man utgå ifrån antagandet att både de själva, och de som valt dem, anser att representanterna har relevant kunskap för vad uppgiften kräver. Men i intervjun med Carina framkom att hon sätter sig själv i en underlägsen position gentemot de professionella kulturutövarna och de professionella kulturbedömarna. Hon säger att hon har fått sitt politiska uppdrag utifrån ett förtroende och utifrån vilka frågor som intresserar henne. Detta uppdrag innebär inga direkta krav på utbildning inom området, eftersom kulturnämnden förlitar sig på kunniga kulturtjänstemän, som fungerar som rådgivare. Hon berömmer stadens kulturchef och säger att han "hjälper oss och leder oss" och han fungerar lite som en spindel i nätet. "Det är därför vi har professionella, vi är ju amatörer", avrundar hon detta med. Man kan undra om den subjektsposition hon antar är förenlig med det ansvar hennes politiska uppdrag innebär. Carina ska ju representera folket och säger att allmänheten har ett inflytande genom kulturnämnden, och beskriver hur denna fungerar som "medborgarnas förlängda arm". Hon pekar på hur smala kulturinriktningar som en konsthall innebär ett stort intresse för en liten grupp människor. En sådan verksamhet kan verka oförsvarlig, men hon säger att det är viktigt att det får lov att finnas en mångfald. Ett annat problem är att "vissa tar mer plats än andra, men det är vår uppgift att se till att det blir så brett som möjligt".

Lotte, som är konstnär och arbetar på Kulturbyrån, säger att hon kan irritera sig på att politiker gärna vill bestämma, fast dom inte är särskilt kunniga inom området. Vid intervjuerna framkom att en av representanterna för kulturnämnden inte hade en aning om vad Statens Konstråd är. Samma informant kände inte heller till att kommunal teater måste vara professionell för att hålla en viss nivå. Denne undrade vem som har satt den stämpeln och undrade hur någon egentligen kan avgöra vem som är proffs och vem är amatör? Om en kommunal politiker som är representant för kulturnämnden överlåter hela tolkningsföreträdet åt professionella kulturutövare och kulturbedömare, vad händer då med folkets röster? Blir inte dialogen ganska låst inom kulturlivets diskursiva och normativa ramar? Carina menar att hennes främsta uppgift som

[65] Winther & Jörgensen hänvisar till Laclau. 2000:53.
[66] Winther & Jörgensen. 2000:53.

politiker är att vara en länk mellan det professionella kulturlivet och folket som hon representerar:

> ***Carina:*** Politikerjobbet går ut på att man ska ha kontakter ut i samhället och kunna se; vad är det är som efterfrågas? Och att vi ska va kanalen och se till att det finns.

Men det är anmärkningsvärt att inga undersökningar över huvudtaget görs angående vad som efterfrågas i det kommunala kulturutbudet. Enda tillfället då någon form av utvärdering förekommer är när berörda människor inom redan etablerade verksamheter ombes yttra sig om innehållet i dessa. Man kan ifrågasätta varför allmänheten inte kan få rösta, om det exempelvis är fråga om en ny offentlig utsmyckning som ska uppföras. Det är ju allmänna skattemedel som används och stadsmiljön berör ju alla de människor som vistas i den. Carina menar att ett sådant förfarande inte skulle fungera, med förklaringen att det ändå inte skulle vara representativt eftersom inte alla skulle rösta. Men detta uttalande kan betraktas som lite märkligt, om man beaktar att valdeltagandet är begränsat även vid ett vanligt val. Det ligger i medborgarnas eget ansvar att rösta om möjlighet ges och ett lågt valdeltagande innebär inte att vi ska ge upp den representativa demokratin. Kanske ska vi i ett sådant läge istället undersöka *varför* det förhåller sig på detta sätt, och fundera över om representanternas viljor verkligen är förenliga med folkets, eller om något har brustit i kommunikationen emellan de olika parterna.

Dan, som bekant är aktiv inom folkpartiet och andre vice ordförande i Trollhättans kulturnämnd, anser att kulturen varken är rättvis eller demokratisk. Det handlar om tillgång och efterfrågan. Och om ett beslut väl har tagits i kulturnämnden, eller om en idé har förankrats på kommunal nivå så ligger det ganska fast, menar han. Han är övertygad om att ett regeringsskifte skulle lyfta fram den fria kulturen i samhället och vill vända på den nuvarande socialdemokratiska toppstyrda kulturpolitiken. Kulturen skulle då bli mer brukarstyrd och enskilda konstnärer och kulturutövare skulle kunna ansöka om pengar till olika projekt. Han poängterar dock vikten av att ha en kontroll på dessa medel, eftersom någon måste avgöra att de allmänna medlen verkligen går till att utveckla kulturen. Någon måste alltså ändå inta positionen som professionell kulturbedömare för att fördela de ekonomiska medlen. Ur denna diskussion kan vi se hur kulturen visst skulle vara toppstyrd, även efter ett regeringsskifte. Vad som ur en socialliberal mun i teorin låter som en kulturens befrielse innebär i praktiken endast ett maktskifte; från en socialdemokratisk kulturpolitik som är starkt förankrad i den kulturdemokratiska diskursen till en kulturekonomiskt styrd högerpolitik.

Kulturdemokrati eller kulturekonomi?

I den kulturekonomiska diskursen talar man om ”kultur som lokaliseringsfaktor” och som ”motor i den kommunala ekonomin”. I den kulturdemokratiska diskursen drivs man av andra visioner. Vad händer när informanterna måste hantera de båda diskursernas olika krav; på vilka sätt motarbetar eller kompletterar de varandra? Dubbelmoral som effekt av diskursiva konflikter är något som genomsyrar hela kulturlivet. Herbert Gans brukar betraktas som en pionjär inom

populärkulturforskningen. I sin bok *Popular Culture and High Culture* från 1974 ställde han sig mycket kritisk till de rådande normerna och menade att populärkulturen borde betraktas som lika värdefull som finkulturen. Gans menade att de inte borde ställas mot varandra, eftersom populärkulturen fungerar på samma sätt och fyller samma behov som finkulturen. Gans anser vidare ”att alla människor har rätt till den kultur de föredrar oavsett om den är fin eller populär. I sin slutsats utgör boken därför ett argument för kulturell demokrati och ett argument mot föreställningen att bara kulturexperterna vet vad som är bäst för människorna och samhället.”[67] Han kan ses som ett exempel på hur någon som hyser tro på ett bredare kulturbegrepp träder in och ifrågasätter det smala kulturutbud som i vardaglig dags, och i synnerhet inom kommunens gränser kallas ”kultur”. Dan, som förespråkar ett socialliberalt kulturklimat, vill gärna ta på sig rollen som professionell kulturbedömare. Han menar att grundtanken är att man ”ska vara så fri som möjligt utan att skada någon annan”. Som tidigare nämnt är den kulturekonomiska diskursens premisser ständigt närvarande i hans uttalanden. Ett socialliberalt förhållningssätt kan enligt ovanstående förefalla demokratiskt och rättvist. Men när Dan resonerar kring hur EU påverkat regionernas framväxt, hörs ekonomins betydelse tydligt mellan raderna. Han menar att det är bra att kulturlivet får pengar från Regionen, men det för med sig den negativa aspekten att de måste fördelas. Dan anser att detta fördelningssystem kan medföra en problematik, eftersom Trollhättans invånare till exempel i värsta fall kan tvingas avstå helt från ett arrangemang som de gärna skulle vilja ha. ”Dom på Regionen” kan till exempel säga att ”nej men nu har ni fått en massa pengar till Film i Väst, då även om ni får hit Salvador Dali kan ni inte få några pengar, för vi behöver lägga det på konserthuset i Vara”.

> ***Dan:*** Och då kan vi ju känna att det är märkligt att dom inte prioriterar innehåll istället för kvantitet. Och då säger dom i Färgelanda att nu har Vara och Trollhättan fått pengar, men vi har inte fått några, och /Jaha, vad ska ni göra då?/ ja vi ska göra ett raggarbilsmuseum, och då kanske det inte känns lika roligt för oss då när vi kanske missar något stort på grund av att dom ska ha något litet, och det är våra pengar som vi gemensamt har.
> ***Elva:*** Men det kanske är stort för dom..?
> ***Dan:*** Ja det är klart det är, det är klart att det är.. Ett raggarbilsmuseum är ju aldrig fel. (skrattar ironiskt)

Men ur en kulturrelativistisk vinkel kan vad som förefaller ”litet” i Dans ögon, kanske vara något väldigt viktigt för de boende i Färgelanda. Vad som är gångbart och vad det skall satsas på inom kulturen avgörs alltså av några utnämnda professionella kulturbedömare inom regionen. Dans uttalande visar tydligt hur kulturliv och kreativitet är knutet till regionalt inflytelserika städer. Det kan upplevas som lite paradoxalt när Dan säger sig ha erfarenhet av att vissa som har en maktposition inom kulturlivet, ibland utnyttjar denna för att hävda sig själva. Men ”de har nog missuppfattat vad kulturen är”, säger han, ”den ska ju inte vara någonting som höjer den sociala statusen för en enskild person”. Detta kan tolkas som dubbelmoral, eftersom han själv vill försköna Trollhättans ansikte utåt, för att stolt kunna visa upp en kreativ stad med framåtanda. Inom den kulturekonomiska diskursen är det individens rätt till ett kulturutbud som är i fokus,

[67] Miegel & Johansson hänvisar till Gans, 2002:267

samtidigt som kulturen skall verka som en kommunalekonomisk motor. Dessa är diskursens tyngsta argument för varför kulturverksamhet skall bedrivas i kommunens regi. Kanske är det alltså här man hittar en tillstymmelse till den nya kreativa klassens kulturelit som Richard Florida talar om.

Kanske kan det bero på en gammal motsättning mellan borgerlig finkultur och arbetarkultur? Den som Carina talar om att hon vill arbeta bort genom att återupprepa samma budskap för skolungdomar år efter år; kulturen tillhör oss alla. Men om nu kommunikation är så viktigt och tekniker för att kunna påverka sin omgivning är något man lär barnen, kan då vem som helst också påverka själva kulturverksamheten och det kommunala kulturutbudet? Det kommunala kulturlivet verkar på många sätt väldigt inlåst i sina egna diskursiva ramar. Som etnologen Mats Lindqvist nämnde i inledningen kan det knappast skada att de kategorier som har för vana att uppfatta sina egna ord som objektiva sanningar och tror sig veta bäst får veta att de i likhet med andra själva är kulturvarelser. Auktoriteter kan genom etnologiska studier förmänskligas på ett sätt som inte enbart får dem själva att vackla en aning i sin förträfflighet. Förhoppningsvis kan sådana studier också ge råg i ryggen för underordnade parter.

> Men samtidigt är det viktigt att framhålla att den etnologiska närgranskningen av makthavare oftast följer en mjuk humanistisk linje. Man är sällan ute efter att offentligt schavottera en förment illasinnad överhet. Honnörsordet är *förståelse*, intentionen att gå på djupet för att frilägga den logik som ligger till grund för gruppens föreställningar och handlande. Alla har, som sagt, utifrån sitt perspektiv alltid ”rätt”, något som gäller eliter i samma utsträckning som andra. Felet med makthavare är att de är makthavare, att de därigenom gör anspråk på att företräda allmänna intressen, utan att inse att det kanske bara är deras egna.[68]

Hur kan de ge vad folk vill ha när de inte undersöker vilket behov som finns? Kanske finns andra än de som passar inom de gängse ramarna för kulturutbud? Kanske skulle man, genom att arbeta över gränsen för dessa ramar kunna nå ett mer funktionellt kulturarbete som för mycket gott med sig. Kanske är utbudet alldeles tillräckligt som det är. Men var finns en öppen diskussion om detta med allmänheten? Här måste man dock fråga sig vad som egentligen är den kommunala kulturförvaltningens uppgift. Och behövs det över huvudtaget en kommunal kulturförvaltning? Flera informanter pekar på hur viktigt det är att ha en modig kulturnämnd och kulturförvaltning som vågar vara radikala och gå emot strömmen. Kanske är den viktigaste essensen i kulturella uttryck just att bära och förmedla uttryck eller frågeställningar som får oss att vakna upp och reflektera över tillvaron? Konsten är ju känd för att i sin revolutionära form provocera invanda mönster och förändra vårt medvetande med sprängkraft. De kommunala kulturtjänstemän som intervjuats anser att det är viktigt att se till de positiva effekter deras kommunikativa och demokratiserade arbete har på barnen. Men som Birgitta på Kulturbyrån nämnde tidigare är det svårt att se dessa effekter direkt, eftersom det egentliga resultatet visar sig först lång tid senare, i form av mer öppna och stabila människor. Etnologen Åke Daun menar att kulturen utgör och

[68] Mats Lindqvist. I Gerholm 1993:100.

bör få utgöra något som inte kan tämjas och inordnas i samhällets ramar, och att det är just i detta som styrkan ligger:

> Det skulle vara en kulturpolitisk uppgift att arbeta för opinionsbildning mot destruktiva kulturmönster. Inget annat offentligt organ har uppgiften att utifrån en humanistisk samhällssyn klampa in på andra institutioners revir – vårdsektorns, utbildningens, bostadspolitikens osv. Själva poängen är att det kulturpolitiska arbetet tillåts kollidera med andra samhällsintressen, tillåts låta bli att vika undan, att inte ge sig utan strid. Då kommer kulturpolitiska mål i konflikt med mål för andra verksamheter, t.ex. effektivitets- och lönsamhetsvärderingar. Men lika litet som man i samhällsplaneringen undviker beslut som inte låter sig förenas med kulturella syften, lika litet skall man i kulturpolitiken avgränsa sitt revir med sådana hänsyn. För den typen av hänsynsfullhet är tiden för knapp.[69]

Kanske borde företrädarna för den finkulturella världen se sin egen makt som hotad i en tid där nya informations- och kommunikationskanaler som Internet och mobiltelefoni röjer mark för en ny arena. Och i det framväxande nyliberala samhälle där kreativitet blir en handelsvara kanske det institutionaliserade kulturlivet med sina professionella kulturutövare och professionella kulturbedömare är något som är på väg att försvinna. Troligen är inte kulturlivets diskurs så lättupplöslig, men de nya kanalerna kan säkert åstadkomma en liten punktering av den hegemoniska borgerliga finkulturen, eller åtminstone öppna upp ett alternativ för andra aktörer att skapa sig en egen arena vid sidan av. Men om den nya kreativa klassens framväxt innebär stora löneskillnader och ökade klassklyftor, vad händer då med den kommunikativa process som fungerar som ett samhällsbyggande kitt mellan människor? I *Qultur som problem*[70] beskriver Sven B Ek en motsättning mellan de oförenliga diskurser som jag valt att kalla kulturekonomisk och kulturdemokratisk. Han menar att ett betraktelsesätt som har människan som hel och odelbar kulturvarelse, och där demokrati är ett ledord, har föga gemensamt med ett som ser kultur främst som en ”kommunalekonomisk motor”. Ek hoppas att kulturnämnden inte ska låta ekonomin få spela en central roll i det kommunala kulturlivet, men tyvärr verkar inte utvecklingen gå hans väg. Den marknadsekonomiska eller kulturekonomiska diskursens kärna blottas i följande citat:

> Varför skall vi då lägga all vår kraft på att stödja och stimulera kreativitet? Varför inte fokusera på någonting som är mera universellt positivt – som andlig utveckling och medborgaranda? Skulle inte det i längden göra oss till bättre människor som vore bättre lämpade för att ta vara på den kreativa impulsen som ändå flödar så naturligt? Självklart bör vi odla båda dessa attribut. Men inget av dem utgör en ekonomisk kraft som ökar de resurser som vi kan använda för att göra gott i världen. Men det gör kreativitet.[71]

Frågan är väl om ekonomiska medel i sig utgör en garant för att dessa används i de goda syften som Florida menar skulle vara möjligt. I en tid som präglas av storföretags hänsynslösa profithunger och vinstmaximering är det svårt att tänka sig att pengar som inte genererar vinst

[69] Daun 2003:16.
[70] Ek 1989:102f.
[71] Florida 2006:380.

otvingat skulle investeras i en sådan omfattning att något resultat alls skulle bli synligt i samhället. Just därför tror jag att det måste vara kulturpolitikens främsta uppgift att verka för att genom ett jämlikhetssträvande kulturarbete öka demokratin i samhället och motverka klassklyftorna. Detta som en motpol till den kulturekonomiska diskursen.

AVSLUTNING

Vilka slutsatser kan man då dra av denna uppsats? Att kultur är ett komplext ord med många innebörder behöver väl knappast förtydligas. Att ordet rymmer många olika maktdimensioner som är förenade med identitet och tolkningsföreträde är väl också ganska klart. Jag tycker mig se en fara i den utveckling som pågår, som har paralleller till dagens nyliberala samhälle och framväxten av den nya kreativa klass som Richard Florida talade om tidigare. Dessa baseras på min personliga utgångspunkt i den kulturdemokratiska diskursen och ett beaktande av alla de positiva funktioner den rymmer. Även om denna diskurs inte fokuserar på en omedelbar ekonomisk vinst, erbjuder den andra fördelar som kanske är väl så viktiga ur ett humanistiskt perspektiv. Kulturen tillhör oss alla, inte minst med tanke på att det är våra skattemedel som förvaltas inom det kommunala kulturlivet. Så kanske det är läge att fråga oss själva; vad *vill vi* med kulturen? Vilka funktioner vill vi att den ska ha i samhället? Vilka mål bör kulturen sträva efter med utgångspunkt i våra behov? Om vi blint accepterar att en liten grupp professionella kulturbedömare bestämmer vad vi ska tycka om och erbjudas, får vi också finna oss i att makthierarkierna inom kulturlivet reproduceras och upprätthålls.

Återigen vill jag återknyta till vikten av att arbeta enligt det bredare kulturbegrepp som kulturchefen i inledningen talar om, där man främst ser kultur som ett sammanlänkande kitt mellan människor. Om vi vill få bukt med ökande klassklyftor och den misstro mot människor som blir allt tydligare i dagens globaliserade Sverige, krävs ett aktivt arbete och målmedvetna insatser. Detta begrepp omtalas ofta som något lite luddigt och ogreppbart, men i mina öron låter det mest som ett svepskäl. Marita Ulvskog beskrevs i uppsatsens inledning hur kultur ytterst handlar om demokrati, om den kraft som får människor att växa och samhällen att förändras. Även hon talar om ett bredare kulturbegrepp, men hävdar att detta inte är omöjligt att arbeta efter i praktiken; i det statliga och kommunala kulturarbetet måste man istället med nödvändighet utgå från ett smalare kulturbegrepp, baserat på konstarterna, kulturmiljön och medierna. Men är det verkligen omöjligt? Är det inte i själva verket så att Marita själv intar en subjektsposition som är fast förankrad i den kulturekonomiska diskursen, samtidigt som hon envist hävdar att hon är en trogen anhängare av den kulturdemokratiska? Återigen möts vi av en situation där vad man *säger* att man gör och vad man gör inte stämmer överens.

På Mölndals Museum pågår nu ett projekt; Vem är du – vem är jag? Detta bygger på att skolbarn får gå hem och välja ut familjens emotionellt värdefullaste föremål. Dessa samlas in och ställs ut på museet tillsammans med barnens skriftliga motiveringar för valet av föremål. Vid en inledande vernissage inbjuds alla berörda barn och föräldrar och tar del av varandras tankar och känslor. Vid en deltagande observation på Mölndals Museum var jag med när museipedagogen Mattias

Martinsson introducerade en ny kull barn i projektet. Jag imponerades av hans förmåga att på något sätt närma sig barnen på deras egen nivå. Eller kanske var det snarare så att han genom god pedagogik höjde upp barnens egen nivå en smula och tog ett kliv ner själv, så att de möttes på mitten. När barnen lämnat museet nämnde Mattias lite i förbifarten att de anser det viktigt i sammanhanget att barnens utställning ges samma status som de permanenta. Det ska inte vara så att barnens föremål och texter presenteras på några vingliga skärmväggar, utan deras saker skall också visas i snickrade montrar med glas och belysning. Detta var inget som jag reflekterade vidare över just då, men under uppsatsarbetets gång har det gått upp ett ljus; det är kanske just här som det hemliga receptet för ett framgångsrikt demokratiserande kulturarbete ligger? Just genom att bortse från de traditionella och diskursiva kvalitetskraven, kanske kulturen kan få en mer jämlik och förutsättningslös bas att utgå ifrån? Då kan vi kanske åstadkomma ett jämlikt kulturklimat där allas kultur är lika mycket värd?

Etnologen och forskaren Kerstin Gunnemark har undersökt ett projekt som kallas ”Minnenas Galleri”. Detta bygger på att olika skåp framställs enligt ett antal olika teman, som ”femtiotalsskåp” eller ”semesterskåp”. Dessa byggs i trä, målas och dekoreras och förses med olika föremål som är tidstypiska för olika teman. Syftet är sedan att dessa sedan skall skickas ut till grupper på olika äldreboende, för att främja den sociala utvecklingen. Genom träffas i små grupper tillsammans med äldreboendets personal som har utbildats inom projektet, skapas intima mötesplatser. Genom att se och få känna på föremålen, kan de äldre återknyta gamla minnen med nya. Genom träffarna skapas värdefulla tillfällen för nya kontakter, som kanske inte annars skulle ges. Jag minns särskilt när Gunnemark på vår grundkurs i etnologi föreläste och visade bilder från projektet. Vi fick veta att vid en minnesskåpsträff där temat var ”Födelsedag” bjöds deltagarna på kaffe och prinsesstårta. Jag minns att jag tänkte att det måste vara fruktsamt att på detta sätt kombinera olika flerdimensionella upplevelsemetoder. Inte nog med att en deltagare kanske känner igen ett föremål som han eller hon själv har fått i present som ung – dofter och smaker kan ju framkalla minnen som legat orörda i åratal. I mina ögon representerar detta arbetssätt just ett bredare och mer demokratiskt sätt att se på kultur, där huvudsyftet är att ge näring till en mänsklig odling av kommunikativa relationer och människors möjlighet till självutveckling. Så vitt jag kan se ligger inga direkta ekonomiska vinstförhoppningar till grund för detta. Det är ingen som direkt gör sig ett namn i den bemärkelse som beskrevs ovan, utan alla som är med i projektet deltar på lika villkor.

Projekt av den särskilda typ som beskrivits genom exempel som ”Vem är du – vem är jag”, ”Minnenas Galleri” och ”Ungdomspengen” har gemensamt att de tilldelar alla deltagare samma status och tar dem på lika stort allvar. Dessa projekt vinner troligen inte något större gehör inom den diskurs som har statusbygge och ekonomisk vinst som främsta målsättning för kulturarbete. De är inte en allsidig lösning på samhällsproblem, men ur ett kulturdemokratiskt perspektiv kan jag bara föreställa mig hur mycket gott som skulle kunna komma ur liknande arbetssätt. Särskilt om man ser till möjligheten att bygga broar av förståelse för medmänniskor med annan bakgrund. Birgitta Skarin Frykman talar även hon varmt för hur kulturen kan förbättra samhället:

> För att förändra behöver kulturella rättigheter handla om allas vår rätt och skyldighet till kunskap om oss själva som kulturvarelser förr, nu och i framtiden; lokalt, nationellt och transnationellt. Vi behöver kunskap och förståelse om varför världens alla olika ”vi” lever, handlar och tänker som vi gör i förhållande till oss själva, varandra och andra. Det slaget av kunskaper och förståelse skulle bidra till en mer hållbar utveckling och en bättre värld[72]

Hon säger att vi kan kalla det en utopi, men i själva verket är den naturligtvis lika realiserbar som många andra utopier – och dystopier – vilka idag har blivit verklighet. Hon hänvisar till hur det exempelvis genom gigantiska ekonomiska satsningar har blivit möjligt att färdas i rymden och resa till månen, eller förgöra miljoner människor genom högteknologiska vapen och en enda knapptryckning. Detta, menar Skarin Frykman, ”är bara ett par exempel på hur sådant som för bara hundra år sedan mest var fantasier nu har realiserats genom att vi ansett sådana kunskaper och resultat värda att satsa på.”[73] Hon menar att världen skulle ha sett helt annorlunda ut idag, om vi istället för att försöka förgöra varandra, hade valt att investera lika stora resurser i att förstärka varandra genom förbättrad kunskap och insikt om oss själva som människor här på jorden. Men hur ska en sådan kulturdemokratisk utopi kunna bli verklighet i en värld där marknadsekonomins inflytande blir allt mer påtagligt, och där kulturutveckling och kreativitet går i hand i hand med ekonomin? Diskurser är uppbyggda av maktkonstruktioner, och genom att ifrågasätta invanda mönster kan vi rubba ordningen och omformulera diskursernas materialitet. Men ett sådant arbete bygger på en medvetenhet om rådande normativa ramar och en villighet att ifrågasätta dessa. Först genom att inleda en diskussion om detta tror jag att vi verkligen kan öppna upp för ett kulturliv fyllt av kreativitet och nya influenser, och där människor kan vara så fria som möjligt utan att skada någon annan.

[72] Skarin Frykman 1999:128.
[73] Skarin Frykman 1999:128f.

Efterord

Jag vill gärna avsluta med att hjärtligt tacka alla informanter för er generositet med tid, ert vänliga bemötande och ert genuina intresse för mitt arbete. Dessutom vill jag överlämna ett stort fång rosor till min handledare som tack för all uppmuntran och den nyttiga kritik du har bidragit med under arbetets gång.

Källförteckning

Omslagsillustration

Elva Andreasson 2006: ”Iriserande Irisar”. Träkol.

Tryckta källor

Almerud, Peter 2002: *Verktyg för kulturdemokrati. En rapport om kultur i arbetslivet*. Rapport från Statens kulturråd 2002:1. Tryck: Berlings Skogs, Trelleborg 2002.

Andreasson, Elva 2005: *Kanaltorget. En etnologisk studie av inflytande i den estetiska utformningen av en stadsmiljö i Trollhättan*. C-uppsats. Etnologiska Institutionen. Göteborgs Universitet.

Arvidsson, Alf 2000: *Kulturliv och etnologi*. I *Kulturella Perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift*. 2000:2, sid 10-12. Tryck: Original i Umeå AB 2000.

Arvidsson, Alf 2001: *Etnologi - perspektiv och forskningsfält*. Studentlitteratur, Lund.

Bringéus, Nils Arvid 1990: *Människan som kulturvarelse*. Bjärnums Tryckeri AB, Bjärnum 2001.

Bourdieu, Pierre 1984: *Kultur och kritik*. Anföranden av Pierre Bordieu. Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg. Tryck: Mediaprint Uddevalla AB, Uddevalla 1997.

Broady, Donald & Palme, Mikael (red) 1993: Pierre Bourdieu: *Kultursociologiska texter*. I urval av Donald Broady och Mikael Palme. (Moderna franska tänkare 11) Stockholm/Stehag: Brutus Östling Bokförlag Symposion AB, 1993.

Christensen, Tom (m fl) 2005: *Organisationsteori för offentlig sektor*. Liber. Kristianstads Boktryckeri, Kristianstad 2005.

Daun, Åke 2003: *Med rörligt sökarljus. Den nya etnologins framväxt under 1960- och 1970-talen*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB, 2003.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001: *Kulturanalyser*. Gleerups Utbildning AB. Tryck: Daleke Grafiska AB, Malmö 2001.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar1996: *Vardagslivets etnologi*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. Tryck: AiT Falun 1999.

Ek, Sven B 1989: *Qultur som problem*. Förlag: Robek-Konsult, Göteborg. Tryck: Goterna, Kungälv 1989.

Florida, Richard 2006: *Den kreativa klassens framväxt*. Bokförlaget Daidalos AB. Tryck: MediaPrint i Uddevalla AB, Uddevalla 2006.

Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar 1979: *Den kultiverade människan*. Liber Tryck, Stockholm 1980.

Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar 1981: *Etnologisk kulturanalys. Ett genmäle till Sven B Ek*. I *RIG* 1981:2.

Gerholm, Lena (red) 1993: *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne.* Carlssons Bokförlag, Stockholm 1993.

Gunnemark, Kerstin 2004: *Minnenas galleri*. Carlsson Bokförlag AB. Tryck: OTM AB, Oskarshamn 2004.

Halvorsen, Knut 1989: *Samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur i Lund.

Hylland Eriksen, Thomas 1999: *Små platser – stora frågor. En introduktion till socialantropologi*. Tryck: AiT Falun, Falun 2000.

Miegel, Fredrik & Johansson, Thomas 2002: *Kultursociologi*. Studentlitteratur, Lund.

Neumann, Iver B 2003: *Mening, materialitet, makt. En introduktion till diskursanalys.* Studentlitteratur, Lund.

Nordin, Annika (red) 2004: *Kultur förändrar – om konsten att gestalta mångfald.* Tankesmedjan Agora. Tryck STC, Avesta.

Peterson, Lars 1988: *Det kulturella kapitalet – kritik av kultursponsringen*. Tidens förlag, Stockholm. Gummessons Tryckeri AB, Falköping 1988.

Skarin Frykman, Birgitta 1999: Demokrati, kultur och kunskap. Visioner och verklighet. I Amnå, Erik och Johannesson, Lena (red) 1999: *Statens offentliga utredningar (SOU 1999:129):*

Demokratins estetik. Tryck: Elanders Gotab, Stockholm 1999.

Winther Jörgensen, Marianne och Phillips, Louise 2000: *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund.

Otryckta källor

Sju intervjuer gjorda av författaren i maj 2006. Intervjuerna förvaras i DAG (Dialekt- och folkminnesarkivet) i Göteborg.

Deltagande observation (8/3 2006) på Mölndals Museum och samtal med museianställda som är engagerade i projektet ”Vem är du – vem är jag”.

Internetpublikationer

http://www.vansterpartiet.se/PUB_Kultur/255,31211.cs
(Källa hämtad 2006-04-26)

http://www.moderat.se/politik.asp?menyid=2&politikid=25&webbid=1&funktion=hela
(Källa hämtad 2006-04-25)

http://www.socialdemokraterna.se/Templates/Page____1991.aspx
(Källa hämtad 2006-05-28)

http://www.statenskonstrad.se/object.php?obj=2ad0029&SearchLogID=14736
(Källa hämtad 2006-05-28)

Bilagor

Frågelista:

Personfrågor

1. Vad heter du?
2. Var bor du?
3. Kommer du därifrån?
4. Vad har du för fritidsintressen?
5. Vad har du för utbildning och erfarenhet (inom kulturområdet)?
6. Vad arbetar du med nu?

Kulturbegrepp och erfarenheter

7. Vad innebär ordet ”kultur” för dig?
8. Tror du att ordet har olika betydelser om man är kommunal kulturarbetare, arbetar politiskt eller inom den privata kultursektorn?
9. Har du hört talas om flera olika kulturbegrepp? Vilka?
10. Vilka intressen tror du styr dessa?
11. Anser du att det finns motsättningar mellan dem?
12. Är detta något du märker av i ditt dagliga arbete? Har de kanske rent av orsakat öppna konflikter?
13. Diskuterar ni kring olika kulturbegrepp på din arbetsplats?
14. Vad utmärker en bra kulturarbetare?
15. Upplever du att t ex att människor som arbetar professionellt med kultur anses mer seriösa än amatörer?

Demokrati, inflytande och frihet i kulturutbudet

16. Ser du problem med representativiteten i kulturlivet? Att vissa kommer till tals och andra inte..
17. Anser du att kulturen är demokratisk?
18. Vad anser du vara statens främsta uppgift när det gäller kultur?
19. Hur vet man när kultur håller hög kvalitet? Alltså hur kan man avgöra vad som är bra kultur?
20. Vem tror du det är som bestämmer vad som är bra kultur i dagens samhälle?
21. Vad är ett bra kulturklimat för dig?

Bakomliggande ekonomiska faktorer

22. Varför är det viktigt att satsa pengar på kultur?
23. Vilken sorts kultur är viktigast?
24. Hur mycket skulle du säga att marknadsekonomin påverkar kulturutvecklingen och kulturutbudet?
25. Finns det krav på att ni ska tänka vinstdrivande inom ditt arbetsområde, tycker du?
26. Hur tror du att Sveriges medlemskap i EU har påverkat denna utveckling?
27. Jag misstänker att ni får en del direktiv ”uppifrån” när ni arbetar med kultur inom kommunen. Är dessa förenliga med hur du själv skulle vilja arbeta med kultur?
28. Finns det något i dessa riktlinjer du tycker mindre bra om?
29. Är det något mer du vill tillägga?